חפירה עברית

ההשתלטות על יחידת קמ"ט ארכיאולוגיה והפיכתה לכלי פוליטי לקידום הסיפוח

2026

צילום: משרד מורשת

עמק שווה
عمق شبيه
Emek Shaveh

דו"ח "עמק שווה"

חפירה עברית

ההשתלטות על יחידת קמ"ט ארכיאולוגיה והפיכתה לכלי פוליטי לקידום הסיפוח

כתיבה ותחקיר: אורי ארליך ואלון ארד

תמונת שער: שר המורשת עמיחי אליהו וקמ"ט ארכיאולוגיה בני הר אבן מניפים דגל בסרטבה.

צילום: משרד המורשת.

עמק שווה, 2026

עובדי קמ"ט ארכיאולוגיה בסבסטיה עם חולצה רשמית שעליה הכיתוב "חפירה עברית" ובחזיתה לוגו של קמ"ט ארכיאולוגיה

עמק שווה הוא ארגון של ארכאולוגים ופעילים קהילתיים, העוסק במקומה של הארכאולוגיה בחברה הישראלית ובסכסוך הישראלי-פלסטיני. אנו רואים בארכאולוגיה אמצעי לגישור וקירוב בין עמים ותרבויות בכלל, וכגורם בעל השפעה על הדינמיקה של הסכסוך הישראלי-פלסטיני בפרט.

תמיכתם חשובה לנו כדי שנוכל להמשיך לפעול למען מטרה זו. לתרומה: emekshaveh.org/he/donations

הפרסום הופק על ידי ארגון עמק שווה (חל"צ). המידע המפורסם הוא באחריות ארגון עמק שווה בלבד, ואינו מייצג את דעת התומכים של הארגון. עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

עמק שווה (חל"צ) | www.emekshaveh.org | info@emekshaveh.org

תוכן עניינים

1. תקציר מנהלים	4
2. מבוא	6
2.1 רקע: ארכיאולוגיה ישראלית בגדה המערבית מאז 1967	6
2.2 מטרת הדו"ח ושיטתו	7
3. המסגרת המשפטית	8
3.1 מדוע יחידה צבאית: הקמ"ט כפועל יוצא של החוק הבינלאומי	8
3.2 הדין המקומי ותיקוניו	9
3.3 חוות הדעת של בית הדין הבינלאומי לצדק ואיסור הסיפוח	10
3.4 חלוקת האחריות בין הקמ"ט לרשות הפלסטינית	10
3.5 התשתית הציבורית להשתלטות המתנחלים על יחידת קמ"ט (עד 2022)	11
3.6 השתלטות של עמותות פרטיות על הניהול של הארכיאולוגיה בגדה המערבית	11
3.7 "שומרים על הנצח" והתשתית הארגונית	12
3.8 תכנית החומש (2019)	12
3.9 סקר המורשת הלאומית (2021)	13
3.10 2018: סיפוח האקדמיה	14
3.11 התגובה הממשלתית: 2020–2022	14
4. השלמת התהליך תחת הממשלה ה־37 (2022–2026)	16
4.1 משרד מורשת עצמאי ושר מטעם עוצמה יהודית	16
4.2 הכפפת תקני הקמ"ט למשרד המורשת	17
4.3 החלטות הממשלה	17
4.4 מה מממנים: ניתוח החלטה 786	17
4.5 הרחבת הסמכות לשטחי A ו־B	19
5. תוכנית העבודה של קמ"ט ארכיאולוגיה ומיזם "דרך ארץ מורשת"	22
5.1 תוכנית העבודה 2025–2027	22
5.2 "דרך ארץ מורשת"	22
5.3 מתוכנית מתנחלית לתוכנית ממשלתית	24
5.4 מקרה בוחן: סבסטיה	25
5.5 מקרה בוחן: הר עיבל	28
5.6 מקרה בוחן: חברון	31
5.7 מקרה בוחן: בריכת פצאיל / סמסם	33
5.8 דפוסים משותפים	34
6. זו לא טעות, זו מדיניות	36
6.1 הדרג המדיני: ארכיאולוגיה כהוכחת בעלות	36
6.2 הנהלת היחידה: כפיפות ויישום מדיניות	36
6.3 גורמי מקצוע ביחידה: זהות, ביטחון והיפוך ההיגיון המקצועי	38
6.4 השיח הארכיאולוגי: הכנסים הבינלאומיים של הקמ"ט ומשרד המורשת	38
6.5 מסקנות	39
ביבליוגרפיה	40

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

1. תקציר מנהלים

דו"ח זה בוחן את השינוי החריף שחל תחת הממשלה ה-37, בשנים 2023–2026, בפעילות של יחידת קצין המטה לארכיאולוגיה (קמ"ט ארכיאולוגיה) במנהל האזרחי בגדה המערבית, ואת משמעותו המשפטית, המוסדית והמרחבית. בשנים אלה זינק תקציב היחידה, כוח האדם שלה גדל פי שניים ויותר, סמכויותיה הורחבו לסמכויות מעין־משטרתיות, והיא הובילה פרויקטים רחבי היקף של חפירה, פיתוח והנגשה של אתרים ארכיאולוגיים כיעדים תיירותיים "קולטי קהל". במקביל חל שינוי מבני במעמדה: תקני היחידה הוכפפו למשרד המורשת, משרד אזרחי בראשות שר מטעם עוצמה יהודית, ותקציבי הפיתוח שלה מגיעים כמעט כולם מהחלטות ממשלה שמשרד המורשת יוזם ומנהל. זהו דפוס מובהק של סיפוח: העתקת סמכות, תקציב וקביעת סדרי עדיפויות מן המסגרת הצבאית־הזמנית של שטח כבוש אל תוך מערכת הממשל האזרחית של ישראל. על מנת לבחון תהליכים אלה, דו"ח זה מנתח את הניגוד הקיים בין הבסיס המשפטי המסדיר את עבודתה של יחידת קמ"ט ארכיאולוגיה לבין האופן בו המתנחלים ועמותות ומפלגות המייצגות את עמדותיהם מבקשים להשתמש בארכיאולוגיה ככלי לקידום השקפותיהם האידיאולוגיות הדוגלות בסיפוח שטחי הגדה המערבית ונישול של הפלסטינים מאדמותיהם.

הפרק המשפטי מזכיר כי קמ"ט ארכיאולוגיה הוקם כזרוע של המפקד הצבאי דווקא משום שדיני הכיבוש אוסרים על ישראל להחיל את הדין ואת המוסדות שלה על השטח הכבוש. מעמדו האזרחי-צבאי של הקמ"ט הוא תנאי ללגיטימיות של פעילותו: הוא מחויב לנהוג בנכסי התרבות כנאמן זמני לטובת האוכלוסייה המקומית, להגביל חפירות להצלה הכרחית, להימנע מהוצאת ממצאים ומשינויי קבע, ולכבד את חלוקת האחריות שנקבעה בהסכם הביניים, שלפיה האחריות לעתיקות בשטחי **A** ו־**B** נתונה לרשות הפלסטינית.

עם זאת, כפי שעולה מחוות הדעת של בית הדין הבינלאומי לצדק (יולי 2024) ישראל פועלת באופן המפר דינים אלה. חוות הדעת קבעה כי העברת סמכויות מן הצבא לגורמים אזרחיים והחלת הדין הישראלי בגדה הן חלק ממדיניות של סיפוח. בנוסף, ועדת החקירה הבינלאומית העצמאית של האו"ם בנוגע לשטח הפלסטיני הכבוש כולל מזרח ירושלים וישראל קבעה במאי 2025 כי הפיכת אתרים ארכיאולוגיים לאתרי תיירות בחסות "חפירות הצלה" אינה חוקית, וכי העברת האחריות על האתרים לגוף ישראלי אזרחי היא "מעשה ברור של סיפוח בלתי חוקי".

הדו"ח מראה כי המהלך מהווה את שיאו של תהליך ארוך יותר שבו תנועת ההתנחלות פעלה כדי לבטל את יכולתה של הקהילה הארכיאולוגית בישראל להביע כל התנגדות לשימוש שהיא עושה בארכיאולוגיה לקידום אג'נדה פוליטית הדוגלת בסיפוח הגדה המערבית ושלילת זכויותיהם של הפלסטינים. כבר מאז שנות ה-80 של המאה ה-20, וביתר שאת מאז העשור השני של המאה ה-21, החלו לקום עמותות מתנחלים הפועלות בשני כיוונים במקביל. מצד אחד, הן פועלות לפיתוח של אתרים ארכיאולוגיים כאתרי תיירות קולטי קהל המעוצבים כך שידגישו רק נרטיבים שניתן לקשור למורשת היהודית של המרחב. מצד שני, עמותות אלו תומכות בקיום של חפירות ארכיאולוגיות וכנסים פסאודו-אקדמיים, המהווים את הבמה הכמעט יחידה בה ארכיאולוגים העובדים בגדה יכולים להציג את עבודתם. על ידי כך, עמותות אלו יוצרות תלות של הקהילה הארכיאולוגית בהן שאינה מאפשרת לה להביע כל התנגדות למדיניות שהן מקדמות.

בשנים האחרונות יצירתה של תלות זו מאפשרת את המסגור של סוגיית שוד העתיקות בגדה המערבית כחלק מהמאבק הלאומי מול הפלסטינים ואת הקידום של צעדי סיפוח כדרך היחידה להתמודד עם איום זה. תחת הממשלה ה־37 (שכיהנה בין 2022-2026) התהליך כמעט והושלם. ההסכם הקואליציוני בין הליכוד לעוצמה יהודית קבע הקמה של "תכנית חירום לאומית" בתחום המורשת בגדה; הפרדת משרד המורשת מהמשרד לירושלים ומורשת והקמתו כמשרד עצמאי; תקני הקמ"ט הועברו לאחריותו; ושורה של החלטות ממשלה הקצתה לתחום סכום מצטבר של כ־400 מיליון ש"ח, ולפי משרד המורשת, כחצי מיליארד. החלטות קבינט ב־2024 וב־2026 הרחיבו את סמכויות האכיפה של הקמ"ט לשטחי **A** ו־**B**, בניגוד מפורש לחלוקת הסמכויות בהסכם הביניים.

ארבעה מקרי בוחן: סבסטיה, הר עיבל, חברון ובריכת פצאיל, ממחישים כיצד המדיניות מתורגמת לשטח: הפקעה של כ־1,800 דונם בסבסטיה וניתוק העיירה מן האתר; הכרזה על אתר עתיקות בשטח **B** בהר עיבל; חפירה בקרקע פלסטינית

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

פרטית בתל רומיידה שבחברון, הפקעת חלק ממתחם מערת המכפלה וקירוי חצרו; והשתלטות מתנחלים על בריכה ומעיין באזור פצאיל, שזכתה לגיבוי ולתקציב ממשלתי. בכל המקרים נעדרת כמעט לחלוטין התייחסות לקהילות הפלסטיניות החיות לצד האתרים.

הפרק האחרון מביא את דבריהם של מקבלי ההחלטות עצמם – שר המורשת, ראש היחידה, סגנו ואנשי מקצוע בה – ומראה כי אין מדובר בטעות או בסטייה מקצועית נקודתית אלא במדיניות מוצהרת: ארכיאולוגיה ככלי ל"הוכחת בעלות", למאבק בנרטיב הפלסטיני, ולקביעת עובדות בשטח. קמ"ט ארכיאולוגיה חדל לתפקד כגוף מקצועי האמון על הגנה וניהול זמניים של עתיקות בשטח כבוש, והפך לזרוע ביצועית של מדיניות ממשלתית אזרחית של סיפוח.

שלט שהציבה יחידת קמ"ט ארכיאולוגיה כחלק מהנגשה תיירותית להורקניה

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

2. מבוא

בשנים 2023–2026 חלה תפנית בהיקף ובאופי פעילותה של יחידת קצין המטה לארכיאולוגיה במנהל האזרחי. אנשיה חופרים באתרים שלא נחפרו עשרות שנים, מכריזים על עשרות אתרים חדשים, מוציאים צווי הפקעה ומפעילים סמכויות חקירה ומעצר. שינויים אלה אינם מתמצים בהיבטים ארגוניים או תקציביים. הם משקפים מעבר מגוף האמון על הניהול המקצועי והפיקוח על עתיקות בהתאם לדין המקומי ולדין הבינלאומי, לגורם יוזם ומבצע של פרויקטים ממשלתיים שבמרכזם פיתוח אתרים כיעדי תיירות ישראליים. לא שיחידת קמ"ט פעלה מאז הקמתה רק בתחום הלגיטימי, אולם בשנים האחרונות פעילות זו מקודמת במוצהר כחלק ממדיניות ממשלתית רחבה, הרואה בארכיאולוגיה ובמורשת כלים לעיצוב המרחב והנרטיב ההיסטורי בגדה המערבית, ובסופו של דבר כלים להחלת ריבונות.

2.1 רקע: ארכיאולוגיה ישראלית בגדה המערבית מאז 1967

כבר בסמוך לכיבוש הגדה המערבית על ידי ישראל, ולמרות האיסור הקיים על כך בחוק הבינלאומי, הפגין השלטון הישראלי רצון לקחת חלק פעיל במחקר הארכיאולוגי של אזור זה. כך לדוגמה, ב־15 ביוני 1967, ימים ספורים לאחר סיום הלחימה, המליצה המועצה הארכיאולוגית הישראלית, גוף סטאטוטורי שתפקידו לייעץ לממשלה כיצד עליה לקבוע את המדיניות שלה ביחס לניהול הארכיאולוגיה בישראל, להסמיך את אגף העתיקות, לפעול "בשטחים החדשים" (**Greenberg and Keinan**, 2009). אגף העתיקות - שהוחלף בשנת 1990 ברשות העתיקות - היה הגוף הממשלתי האחראי על הוצאת המדיניות הזו בפועל. כבר בספטמבר הוחלט על ביצוע סקר ארכיאולוגי בגדה (מבקר המדינה, 1969). הסקר נערך בין אוקטובר 1967 למרץ 1968 בליווי צמוד של הצבא. הסקר הארכיאולוגי, כמו כל הפעילות הארכיאולוגית בגדה, נערך בחסות של קצין מטה ארכיאולוגיה (קמ"ט ארכיאולוגיה). זוהי יחידה צבאית שהיוותה חלק מהממשל הצבאי שהוקם בהתאם לחוק הבינלאומי האוסר על מדינה כובשת להפעיל את הממשל האזרחי שלה בשטח הכבוש. קמ"ט ארכיאולוגיה פעל מכוח חוק העתיקות הירדני משנת 1966 ומכוח צווים צבאיים. ב־1981, עם הקמת המנהל האזרחי, מוסדה היחידה כחלק ממנו (עמק שווה ויש דין, 2017). לצד הסמכויות הרבות שהופקדו בידי הקמ"ט (רישוי חפירות, ביצוע חפירות, אחסון ממצאים והכרזה על אתרים) כמעט שלא הוטל על היחידה פיקוח ציבורי או אקדמי.

המעורבות של ארכיאולוגים ישראלים, ויותר מכך של גופים סטטוטוריים אזרחיים ישראליים, בפעילות ארכיאולוגית בגדה המערבית היוותה צעד ראשון בשימוש בארכיאולוגיה כאמצעי לקידום מטרות אידיאולוגיות ופוליטיות של הקמת התנחלויות יהודיות בשטחי הגדה, צמצום מרחב המחיה של הפלסטינים, ולבסוף סיפוח של הגדה המערבית. כל זאת תוך הפרה של החוק הבינלאומי.

בשנות השמונים, עם הקמת משרד המדע בראשות פרופ' יובל נאמן ממפלגת התחייה, זכה המחקר הארכיאולוגי בגדה לתמיכה ממשלתית חסרת תקדים, ובשיאו כ-15% מהחפירות שהתקיימו בשטחים נערכו בראשותם של ארכיאולוגים ישראלים. בתקופה זו נערכו מספר סקרים ארכיאולוגיים גדולים ברחבי הגדה. סקרים אלה נעשו בשיתוף פעולה הדוק עם המתנחלים. האינתיפאדה הראשונה סימנה נסיגה של האקדמיה מן השטח, ומאז נעשתה רוב הפעילות בידי הקמ"ט עצמו, בעיקר כחפירות הצלה לקראת סלילת כבישים, הקמת גדר ההפרדה והרחבת התנחלויות (**Greenberg and Keinan**, 2009; עמק שווה ויש דין, 2017).

הסכם הביניים (1995) קבע כי סמכויות הארכיאולוגיה יועברו בכל שטח הגדה, ובהדרגה, לרשות הפלסטינית; בפועל עברו לידיה רק האתרים בשטחי **A** ו־**B** (להוציא מספר אתרים שנשארו באחריות משותפת או ישראלית בלעדית), והקמ"ט המשיך להחזיק באחריות לאתרים בשטח **C** – כ־60% משטח הגדה. בשנים שלאחר חתימת הסכם הביניים תנועת ההתנחלות שינתה את אסטרטגיית הפעולה שלה והחלה לפתח מיזמי תיירות שנועדו למשוך אליהם ציבור חילוני שלא חי בגדה המערבית ולאו דווקא מזדהה עם המטרות האידיאולוגיות של תנועת ההתנחלות. לארכיאולוגיה היה תפקיד מרכזי במדיניות זו, שנועדה לטשטש את הקו הירוק.

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

בין 2007 ל־2014 אישר הקמ"ט 165 רישיונות חפירה, 118 מהם לחפירות הצלה. כשליש מרישיונות ההצלה (36) ניתנו בפועל לצורכי פיתוח תיירותי (עמק שווה ויש דין, 2017). מאז העשור השני של המאה ה־21 התאפיינה פעילות היחידה בהפיכת אתרים ארכיאולוגיים לאתרי תיירות ובהעברת הניהול בהם לגופים מתנחליים (בהתאם לאופן בו עמותת אלע"ד פעלה לשימוש בפארק הארכיאולוגי עיר דוד שבסילואן בירושלים לדחיקת הפלסטינים מבתיהם), כפי שקרה בתל שילה, בסוסיא ובהרודיון (מזרחי, 2012). תהליך זה הפקיע מידי קמ"ט ארכיאולוגיה את היכולת להשפיע על קביעת המדיניות המעשית של ניהול הארכיאולוגיה בגדה המערבית. בכך הפך קמ"ט ארכיאולוגיה לקבלן ביצוע של עמותות ימין פרטיות שמשתמשות בארכיאולוגיה כאמצעי לקידום מטרותיהן האידיאולוגיות: מניעת גישה של הפלסטינים לאדמותיהם וסיפוח מלא של הגדה המערבית לישראל.

2.2 מטרת הדו"ח ושיטתו

הדו"ח בוחן את השינויים בפעילות קמ"ט ארכיאולוגיה מאז כינונה של הממשלה ה־37, תוך התמקדות בשלושה מישורים: (1) השינוי המבני והארגוני במעמד היחידה וביחסיה עם משרדי הממשלה; (2) הגידול התקציבי החריג והאופן שבו נותבו משאבים לפיתוח תיירותי של אתרים; ו־(3) השלכות השינויים על אופי הפעילות הארכיאולוגית בגדה המערבית ועל עמידתה של ישראל בהתחייבויותיה לפי הדין הבינלאומי.

הדו"ח נשען על ניתוח מסמכים רשמיים – החלטות ממשלה וקבינט, מסמך העבודה שהציגה היחידה בכנסת בינואר 2025 (קמ"ט ארכיאולוגיה, 2025א), מפת המיזם "דרך ארץ מורשת" (קמ"ט ארכיאולוגיה ומשרד המורשת, 2026) – על פרסומי ארגוני המתנחלים, על התבטאויות פומביות של נבחרי ציבור ועובדי היחידה, על סיורי שטח של עמק שווה ועל מעקב שיטתי אחר הפרויקטים שקודמו בשטח.

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

3. המסגרת המשפטית

3.1 מדוע יחידה צבאית: הקמ"ט כפועל יוצא של החוק הבינלאומי

הגדה המערבית נתונה לכיבוש צבאי ישראלי מאז 1967, ועל כן חלות עליה הוראות המשפט ההומניטרי הבינלאומי ובראשן דיני הכיבוש. לפי כללים אלה המדינה הכובשת מחזיקה בשטח כגורם מינהל זמני בלבד, ואינה רוכשת בו ריבונות. העיקרון מעוגן בתקנה 43 לתקנות האג (1907), המחייבת את הכובש להבטיח את הסדר והחיים הציבוריים "מתוך כיבוד החוקים הנהוגים במדינה, חוץ אם נבצר ממנו הדבר לחלוטין" (עמק שווה ויש דין, 2017). המשמעות היא שתקנות האג הן משפט מנהגי המחייב את ישראל במישרין (ICJ, 2024). מכוחן אין הקמ"ט רשאי להחליף את הדין הירדני בדין ישראלי (ולכן רשות העתיקות אינה רשאית לפעול בשטח הכבוש), להפקיע קרקע פרטית לטובת פארקים ותיירות, או לנהל את אתרי העתיקות - המוגדרים כנכסי ציבור של האוכלוסייה הכבושה ולא משאב תרבותי וכלכלי של המדינה הכובשת.

בנוסף, לאורך השנים נכתבו מספר אמנות שהתייחסו במישרין לאופן בו יש לנהל נכסי תרבות הנמצאים בשטח הנמצא תחת תפיסה לוחמתית ומה האחריות של הכוח הכובש במצבים אלה. האמנה המרכזית המסדירה נושא זה היא אמנת האג להגנה על נכסי תרבות בעת סכסוך מזוין (1954). לאמנה שני פרוטוקולים. הפרוטוקול הראשון נכתב בשנת 1954 ואושרר על ידי ישראל בשנת 1957. הפרוטוקול השני נכתב בשנת 1999, אך לא אושרר על ידי ישראל. עם זאת מדינת פלסטין אשררה את האמנה בשנת 2012. על כן, מי שיפר את הפרוטוקול בשטחה, ובכלל זאת קמ"ט ארכיאולוגיה, רשות העתיקות, והאקדמיה, עלול להיות חשוף להליכים פליליים אישיים (עמק שווה ויש דין, 2017).

האמנה מגדירה אתרים ארכיאולוגיים כנכסי תרבות (סעיף 1), אוסרת ביזה וניכוס (סעיף 4) ומחייבת את הכובש "לתמוך ככל האפשר ברשויות הלאומיות המוסמכות של המדינה הכבושה בשמירה ובשימור של נכסי התרבות שלה" (סעיף 5). האמנה מחייבת את ישראל לתמוך ולשתף פעולה עם הרשויות המקומיות הכבושות ולא להחליף אותן. כל פעולה של הקמ"ט באתר מורשת שנעשית ללא תיאום עם אגף העתיקות הפלסטיני, ובוודאי פעולה בשטחי A ו־B שבאחריותו בהתאם להסכמי הביניים, עומדת בסתירה לעיקרון זה. האמנה גם משקפת משפט מנהגי (עמק שווה ויש דין, 2017), ולכן עקרונותיה חלים ללא קשר לשאלת האשרור.

בנוסף לאמנה זו, המלצת ניו דלהי של אונסק"ו (1956) קובעת שבשטח כבוש יש להימנע מחפירות ארכיאולוגיות, ושיש למסור ממצאים מקריים לרשויות המוסמכות של השטח (UNESCO, 1956). אף שמדובר ב"חוק רך", ההמלצה, שישראל השתתפה בוועידה שגיבשה אותה (עמק שווה ויש דין, 2017), מבטאת את ההסכמה המקצועית הבינלאומית שלפיה חפירות יזומות בשטח כבוש אינן לגיטימיות. על הסכמה זו, בין השאר, נשענים המוסדות האקדמיים בעולם המסרבים לשתף פעולה עם חפירות הקמ"ט, אותו "חרם אקדמי" שמשרד המורשת והקמ"ט מבקשים כיום לעקוף.

הטבלה שלהלן מסכמת את החובות והאיסורים העיקריים החלים על הקמ"ט:

הקמ"ט מחויב	על הקמ"ט אסור
לנהל את נכסי התרבות כנאמן זמני לטובת האוכלוסייה המקומית	לפעול לטובת אזרחי המדינה הכובשת או המתנחלים
לכבד את הדין המקומי	להחיל דין ישראלי או להעביר סמכויות לגופים אזרחיים ישראליים
להגן על אתרים מפני ביזה ופגיעה ולתמוך ברשויות המקומיות המוסמכות	לנכס, לתפוס או להרוס נכסי תרבות

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

הקמ"ט מחויב	על הקמ"ט אסור
להגביל חפירות להצלה הכרחית עבור הקהילה הכבושה	לחפור לצורכי מחקר, פיתוח או תיירות, במיוחד לא עבור אוכלוסייה שאינה האוכלוסיה הכבושה
למנוע הוצאה של ממצאים ולהשיב ממצאים שהוצאו	להוציא ממצאים מהשטח, להציגם או להשאילם בישראל ובעולם
לשמור על גישה ציבורית ולהציג את כל התקופות והתרבויות	להדיר את הפלסטינים מן האתרים ולהציג נרטיב יחיד
להימנע משינויים בעלי אופי קבוע	לבנות תשתיות קבע ולהפקיע קרקע לפארקים

3.2 הדין המקומי ותיקוניו

אמנות אלו מהוות את הבסיס למבנה הניהול הייחודי של הארכיאולוגיה בגדה. החוק הישראלי חל רק בשטח מדינת ישראל, ולכן רשות העתיקות, גוף סטטוטורי אזרחי, אינה מוסמכת לפעול בשטח הכבוש. את מקומה של מחלקת העתיקות הירדנית תפס קצין מטה הכפוף למפקד הצבאי, הפועל מכוח חוק העתיקות הירדני (חוק ארעי מס' 51 לשנת 1966), הצו בדבר חוק העתיקות (יהודה והשומרון) (מס' 1166), התשמ"ו-1986, ותקנות העתיקות משנת 1990 (עמק שווה ויש דין, 2017; עמק שווה, 2024ב). במילים אחרות, עצם קיומו של קמ"ט ארכיאולוגיה כיחידה צבאית נפרדת הוא ביטוי משפטי לאיסור הסיפוח.

מבנה זה הוא בבחינת תנאי ללגיטימיות של פעילות הקמ"ט. ברגע שהיחידה מוכפפת בפועל לשר אזרחי, מתוקצבת מתקציבי משרד אזרחי ופועלת לפי סדרי עדיפויות שנקבעים בממשלה, היא חדלה להיות זרוע של ממשל צבאי זמני והופכת לשלוחה של הריבון הישראלי בשטח שאינו בריבונותו.

למרות שבהתאם לחוק הבינלאומי, חוק העתיקות הירדני נותר החוק שעל פיו מנהלים ארכיאולוגיה בגדה המערבית, לאורך השנים הכניס בו המפקד הצבאי תיקונים ששינו את אופיו. למשל, החוק הירדני חייב את מנהל העתיקות להתייעץ עם מועצה מייעצת שתתכנס לפחות פעם בחודש, ואילו צו 1166 משנת 1986 קבע שראש המנהל האזרחי "רשאי" להקים מועצה כזו ולקבוע את הרכבה. בפועל התכנסה המועצה פעם או פעמיים בשנה, ולא ישב בה אף נציג פלסטיני (עמק שווה ויש דין, 2017).

בשנים 2019–2020 הורחבו סמכויות היחידה באופן דרמטי. תיקון מס' 2 לצו (מס' 1812), התשע"ט-2019, העניק לפקחי הקמ"ט סמכויות חקירה, עיכוב, זימון, החרמת טובין ל-180 יום והכנת כתבי אישום עם התביעה הצבאית, ולפי לשון היחידה עצמה הפך אותה ל"רשות מקבילה למשטרה לעניין חוק העתיקות". תיקון מס' 3 (מס' 1828), התש"ף-2020, הגדיר את אתרי העתיקות כאזורים שבהם חל איסור בנייה וחקלאות "ללא קשר לסטאטוס הקרקע", והסמיך את היחידה להוציא צווי הפסקה, להרוס מבנים, לעקור נטיעות ולהפקיע אתרים. מאז 1 בינואר 2025 מפעילה היחידה סמכויות אכיפה מנהליות עצמאיות, ולדבריה "אין יותר חוק תכנון ובניה באתרי עתיקות" (קמ"ט ארכיאולוגיה, 2025א).

הדין המקומי ותיקוני המפקד הצבאי "אינם יכולים לשמש מקור חוקי בלעדי למעמדו של קמ"ט ארכיאולוגיה", שכן יש לפרשם במסגרת המשפט ההומניטרי, וההגבלות הקבועות בו גוברות עליהם (עמק שווה ויש דין, 2017). בית הדין הבינלאומי הדגיש כי דיני הכיבוש מעניקים לכובש סמכויות חקיקה "באופן חריג ועל בסיס עילות מוגדרות", וכי חלוף הזמן אינו מרחיב אותן (ICJ, 2024).

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

3.3 חוות הדעת של בית הדין הבינלאומי לצדק ואיסור הסיפוח

חוות הדעת המייעצת של בית הדין הבינלאומי לצדק מ־19 ביולי 2024 משנה את נקודת המבט על פעילות הקמ"ט. בית הדין הגדיר סיפוח כ"רכישה בכוח של שטח כבוש בידי הכוח הכובש, כלומר שילובו בשטח הכוח הכובש", וקבע כי גם צעדים שאינם הכרזה פורמלית אך יוצרים "עובדה מוגמרת" בשטח הם סיפוח דה־פקטו (**ICJ**, 2024). בין הסממנים שמנה: החלת הדין הישראלי בגדה ו"העברת סמכויות, כולל ייעוד קרקע, תכנון ותיאום הריסות, לגורם אזרחי במשרד הביטחון ב־2023". מסקנתו הייתה כי מדיניות ישראל עולה כדי "סיפוח של חלקים נרחבים מהשטח הפלסטיני הכבוש", בעיקר בשטח **C**, וכי סיפוח זה אינו חוקי.

לעניינו חשובות שלוש קביעות נוספות. ראשית, בית הדין דחה את האפשרות להסתמך על טענות היסטוריות כדי להצדיק שליטה: איסור רכישת שטח בכוח פירושו ש"השימוש בכוח אינו אמצעי ליישוב תביעות ריבונות", קביעה הרלוונטית ישירות לשימוש ב"מורשת יהודית" כהצדקה למדיניות. שנית, בית הדין קבע כי כל עוד נמשכת הנוכחות הישראלית, חלות על ישראל כל חובות הכובש, ובכלל זה חובה להשיב לפלסטינים "את כל נכסי התרבות והנכסים שנלקחו" מהם ומן המוסדות שלהם. שלישית, על כל המדינות החברות באמנות הרלוונטיות מוטלת חובה שלא להכיר בשינויים "באופי הפיזי, בהרכב הדמוגרפי, במבנה המוסדי או במעמד" של השטח ושלא לסייע בשימורם – חובה החלה לפי ניתוח זה גם על שיתופי פעולה מדעיים, תערוכות והשאלות של ממצאים מן הגדה.

ועדת החקירה העצמאית הבינלאומית של האו"ם בנוגע לשטח הפלסטיני הכבוש, כולל מזרח ירושלים וישראל (גוף חקירה שהוקם על ידי מועצת זכויות האדם של האו"ם לחקור הפרות לכאורה של החוק והמשפט הבינלאומי) החילה עקרונות אלה במפורש על תחום המורשת. היא קבעה כי יצירה והרחבה של אתרי מורשת יהודיים בלעדיים בגדה "הפכו לצורה נוספת של התנחלות וסיפוח", וכי הצעת החוק להעברת האחריות על אתרי הגדה לגוף ישראלי אזרחי היא "מעשה ברור של סיפוח בלתי חוקי", שמאחורי הנימוק של הגנה על מורשת יהודית מסתתר "אג'נדה של הרחבת התנחלויות וסיפוח" (**UN Human Rights Council**, 2025).

3.4 חלוקת האחריות בין הקמ"ט לרשות הפלסטינית

היבט נוסף אותו חשוב לבחון בהקשר של ניהול הארכיאולוגיה בגדה המערבית קשור לחלוקת האחריות בין ישראל לרשות הפלסטינית. הסכם הביניים (אוסלו ב', 1995) הסדיר את תחום הארכיאולוגיה בסעיף 2 לתוספת 1 לנספח **III**. ההסכם קבע כי הסמכויות והאחריות בתחום הארכיאולוגיה "כולל, בין היתר, הגנה על אתרים ארכיאולוגיים ושימורם, ניהול, פיקוח, רישוי וכל הפעילויות הארכיאולוגיות האחרות", יועברו מן הממשל הצבאי והמנהל האזרחי לצד הפלסטיני, וכי בשטח **C** יועברו בהדרגה במסגרת שלבי הפריסה מחדש, תוך 18 חודשים (**Interim Agreement**, **Annex III**, **App**. 1, **Art**. 2(1)–(2)). נקבעה הקמת ועדה משותפת לענייני ארכיאולוגיה, חובה של שני הצדדים לכבד אתרים קדושים ואתרים בעלי ערך ארכיאולוגי, רשימה של אתרים בעלי חשיבות לצד הישראלי (שעניינה התייעצות בוועדה המשותפת, לא סמכות אכיפה), חובה למסור לפלסטינים את כל הרישומים הארכיאולוגיים מאז 1967, ודחיית סוגיית השבת הממצאים לשיחות הקבע (שם).

בפועל, ההעברה ההדרגתית בשטח **C** לא בוצעה; הוועדה המשותפת, ככל הידוע, לא התכנסה; והרישומים לא נמסרו (עמק שווה ויש דין, 2017). כך נוצר הסדר שבו בשטחי **A** ו־**B** אחראי משרד התיירות והעתיקות הפלסטיני, הפועל לפי חוק המורשת הפלסטיני משנת 2018, ובשטח **C** – הקמ"ט. בית הדין הבינלאומי לצדק הבהיר כי הסכמי אוסלו "אינם יכולים להתפרש כגורעים מחובותיה של ישראל", ואינם מתירים לספח חלקים מן השטח או להחזיק בהם בנוכחות קבע (**ICJ**, 2024).

לחלוקה זו יש משמעות מעשית ראשונה במעלה. סמכויות הקמ"ט מוגבלות לשטח **C**; כל פעולה ישראלית בשטחי **A** ו־**B**: הכרזה על אתר, הוצאת צו, חפירה או אכיפה, חורגת לא רק מדיני הכיבוש אלא גם מההסדר המדיני שישראל עצמה חתמה עליו. כפי שיפורט בפרק 4, זו בדיוק המסגרת שהחלטות הקבינט בשנים 2024–2026 שחקו: הן הסמיכו את הקמ"ט לפעול בשטחי **A** ו־**B**, ובכך ביטלו הלכה למעשה את חלוקת הסמכויות בתחום העתיקות שנקבעה בהסכמי

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

אוסלו (עמק שווה, 2024א), ולמעשה מהווה נדבך נוסף, לצד פעולות רבות נוספות, בפעולת הימין הישראלי לבטל את ההסכמים באופן הדרגתי עד ריקונם המוחלט מתוכן ותוקף.

הפער בין המסגרת המשפטית – זמניות, נאמנות, הימנעות משינויי קבע וכיבוד הסדרים מדיניים – לבין הפרקטיקה בשטח לא נותר ריק. לתוכו נכנסו שחקנים אזרחיים ופוליטיים שפעלו להגדיר מחדש את הארכיאולוגיה בגדה: לא עוד תחום מקצועי־מנהלי מוגבל, אלא זירה מרכזית במאבק על קרקע, נרטיב ונוכחות. בהם עוסקים הסעיפים הבאים.

3.5 התשתית הציבורית להשתלטות המתנחלים על יחידת קמ"ט (עד 2022)

ההשתלטות על קמ"ט ארכיאולוגיה בשנים 2023–2026 היוותה את שיאו של תהליך שהחל כבר לאחר כיבוש הגדה המערבית וכלל בנייה של תשתית ציבורית, מחשבתית וארגונית שהכשירה אותה. התהליך כלל השתלבות של עמותות מתנחלים במימון הפיתוח של אתרי עתיקות ובהנגשתם לקהל הרחב באופן שהפך את הארכיאולוגים עצמם, ובראשם קמ"ט ארכיאולוגיה, לקבלן ביצוע חסר השפעה על מדיניות הניהול של הארכיאולוגיה ועל אופן הצגת האתרים הארכיאולוגים לקהל הרחב.

3.6 השתלטות של עמותות פרטיות על הניהול של הארכיאולוגיה בגדה המערבית

כבר בשנים הראשונות לאחר כיבוש הגדה נעשה שימוש בארכיאולוגיה ככלי למשטוש של הקו הירוק ולקידום סדר יום אידיאולוגי שדגל בהקמת התנחלויות ובסיפוח הגדה. בשנת 1971 פונה הכפר נבי סמואל על מנת לאפשר חפירה ארכיאולוגית באתר. בשנים שלאחר מכן הוקמו מספר התנחלויות על אדמות הכפר. בשנת 1978 הוקמה ההתנחלות שילה במסווה של מחנה ארכיאולוגי. זאת על מנת לעקוף איסור שהממשל האמריקאי הטיל על הקמת התנחלויות חדשות כדי למנוע פגיעה במו"מ להסכם שלום שנערך באותם הימים עם מצרים. כל הפעולות הללו לא בוצעו לטובת האוכלוסיה הפלסטינית המוגנת או באישורה, כפי שהחוק הבינלאומי מחייב.

במקביל לכך, החל תהליך הפרטה שהכפיף את כל הקהילה הארכיאולוגית לצרכיה של תנועת ההתנחלות. המקום הראשון בו צעד זה התבצע היה סוסיא שבדרום הר חברון, בו הוקמה עמותת מרכז הסיור והלימוד סוסיא כבר בשנת 1986. עמותה זו פיתחה את המקום כאתר תיירות קולט קהל שבו מתקיימים סיורים לקבוצות מאורגנות ולקהל הרחב, וכן ימי עיון פסאודו-אקדמיים המתמקדים בארכיאולוגיה של דרום הר חברון.

בעשור השני של המאה ה-21 דגם זה של עמותה פרטית המפעילה אתר ארכיאולוגי כאתר קולט קהל וכמוקד לפעילות פסאודו-אקדמית הפך להיות נפוץ. ברחבי הגדה הוקמו מספר מרכזי סיור ולימוד שהופעלו על ידי עמותות פרטיות. בין השאר ניתן לציין את עמותת משכן שילה, המפעילה את שילה הקדומה, מדרשת חברון, מדרשת הרי גופנא, בית ספר שדה כפר עציון ועמותות אחרות.

כל אחת מהעמותות הללו ממקדת את מירב מאמציה סביב אתר או לעיתים אזור מסוים כשהיא מקיימת סיורים ציבוריים כמו גם ערבי עיון שנתיים. כך לדוגמה, עמותת משכן שילה פועלת מאז 2012 לפיתוח של האתר הארכיאולוגי בתל שילה כאתר תיירות קולט קהל שבו מוצג האתר כמקום בו הוקם אוהל מועד לאחר כניסת בני ישראל לארץ כנען ועד בניית בית המקדש הראשון. כמו כן, מדי שנה נערכים במקום כנסים שנתיים המשלבים בין הרצאות ארכיאולוגיות לבין הרצאות על נושאים של מחקר המקרא ועל קדושה. בכנסים אלה משתתפים גם ארכיאולוגים שתחום מחקרם עוסק בשילה או בנושאים המוצגים כרלוונטיים לממצא באתר, וכן רבנים ואנשי דת אחרים.

לשילוב זה בין אתרי תיירות קולטי קהל לבין יצירה של כנסים פסאודו-אקדמיים הייתה חשיבות כפולה. מצד אחד, היא העניקה לאופן ההצגה של אתרים אלה על ידי העמותות הפרטיות מימד של סמכות אקדמית שאפשרה את ההתעלמות מכך שבמקרים רבים הצגתם כבעלי קשר היסטורי יהודי בלעדי נתונה למחלוקת קשה במחקר הארכיאולוגי. מצד שני, כנסים אלה הפכו לבמה הכמעט יחידה שבה ארכיאולוגים ישראליים שחפרו בגדה המערבית יכלו לפרסם את הממצאים שלהם, שכן בהתאם לחוק הבינלאומי הם מנועים מלעשות את זה בכנסים וכתבי עת בינלאומיים אחרים. בכך, חלקים הולכים וגדלים בקהילה הארכיאולוגית בישראל הפכו להיות תלויים בעמותות פרטיות המקדמות

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

אידיאולוגיה פוליטית של סיפוח הגדה המערבית. כפי שנראה בחלקים הבאים של מסמך זה, תלות זו אפשרה לעמותות ימין להשתמש בארכיאולוגיה לקדם מהלכים רחבים יותר של סיפוח. שתי המטרות הללו באו לידי ביטוי באופן הבולט ביותר דרך העבודה של ארגון "שומרים על הנצח".

3.7 "שומרים על הנצח" והתשתית הארגונית

"שומרים על הנצח" הוא ארגון הפועל תחת מעטה סודיות. ככל הנראה החל לפעול ב־2015 (גרינברג ואחרים, 2023), וב־2017 כבר הוצג כ"קואליציה רחבה" שחברים בה תנועת רגבים, ירוק עכשיו, הפורום המשפטי, בתי ספר שדה בהתנחלויות, רשויות מקומיות ומועצת יש"ע (מזורי, 2017; עמר, 2018). הארגון מציג עצמו כקואליציה "להגנה על אתרי עתיקות ומורשת לאומית ביהודה, שומרון, בקעת הירדן ומדבר יהודה". עם זאת, אינו רשום כעמותה או כגוף ציבורי. בחינה של פרסומי העמותה ומסמכים נוספים מעלה שבפועל מדובר בפרי הבאושים של הכלאה בין פורום קהלת ותנועת רגבים – שעוד קודם לכן עשתה שימוש בעתיקות כדי לפעול בכלים משפטיים נגד פלסטינים המתגוררים על אתרים או בסמוך להם (גרינברג ואחרים, 2023).

בדומה לשאר העמותות שתוארו, עמותת "שומרים על הנצח" משלבת בין הניסיון לעורר תהודה ציבורית לבין הכנה של דוחות, ניירות עמדה ומצגות פסאודו-מדעיים שלכאורה תומכים בטענות שלה (גרינברג ואחרים, 2023). הטענה המרכזית של העמותה היא שהפלסטינים הם האחראיים הבלעדיים לשוד עתיקות ולהרס אתרי עתיקות בגדה המערבית. בניירות העמדה שלה טענה זו משמשת הצדקה לקידום הסיפוח של כל שטחי הגדה המערבית ולהקמת אתרי תיירות קולטי קהל נוספים שיציגו את המורשת היהודית של המרחב. טענה זו מתעלמת מכך שלאורך כל שנות פעילותה הזניחה יחידת קמ"ט ארכיאולוגיה את המאבק בשוד העתיקות בגדה. ב־2019 כלל המערך הסטאטוטורי של היחידה שישה בעלי תפקידים בלבד (קמ"ט ארכיאולוגיה, 2025א), ולפי ארגוני המתנחלים עצמם הוקצה לתפקיד מניעת השוד "תקן של פקח יחיד [...] מעפולה ועד ערד" (גוטמן ואחרים, 2021). בנוסף, ישראל לא עשתה דבר כדי להפוך את השוד לבלתי משתלם: היא נותרה אחת המדינות היחידות באזור שמתירות סחר חוקי בעתיקות, ובכך מספקת לשוד תמריץ כלכלי מתמשך.

על מנת להשיג מטרה זו פעלה עמותת "שומרים על הנצח" בשני מישורים. במישור הציבורי, השיקה כבר בינואר 2017 קבוצת ווטסאפ – "הווטסאפ האדום" – שבה מתבקשים מטיילים ומתנחלים לדווח על שוד ופגיעה בעתיקות. דו"ח עמק שווה על הר עיבל תיעד כי היחידה למניעת שוד של רשות העתיקות שיתפה באופן קבוע את הפוסטים של העמותה, כולל את הקריאה לדווח ב"ווטסאפ האדום", ואף שיתפה ביוני 2021 מודעות דרושים למשרות בעמותה (גרינברג ואחרים, 2023). כך נוצר מעגל סגור: העמותה מייצרת את "הדיווחים", ורשויות האכיפה מעניקות לה לגיטימציה ציבורית ומקצועית.

מישור שני בו פעלה העמותה הוא בכתיבה והפצה של דוחות פסאודו-מדעיים שלכאורה מוכיחים את טענותיה. בשנת 2019 פורסמה תוכנית החומש של שומרים על הנצח ובשנת 2021 פורסם "סקר המורשת הלאומית". לצדם פרסם פורום קהלת מסמך שהציע "תכנית חירום" ואת הכנסת רשות העתיקות לגדה (עמק שווה, 2023א). להלן יוצגו עיקרי המסמכים הללו.

3.8 תכנית החומש (2019)

במאי 2019 הגישו "שומרים על הנצח" ו־IHPC (ככל הנראה בפועל מדובר באותו ארגון) לממשלה את המסמך "אתרי מורשת לאומית בסכנת אובדן ביהודה, שומרון ובקעת הירדן – תכנית חומש 2019–2024". המסמך מדרג 21 אתרים לפי "תיעדוף יחסי", ומציב לצד הצורך "להגן על האתרים מפני המשך ההרס" את פוטנציאל האתר "להפוך למוקדי עניין אזוריים או לאתרים קולטי קהל"; לכל אחד מארבעת האתרים הראשונים צורפה תקציבית "להפעלתם כגן לאומי קולט קהל" (שומרים על הנצח, 2019). סך התקציב המבוקש לכלל האתרים מגיע לכ־104 מיליון ש"ח. המסמך החריג במפורש אתרים בשטחי A ו־B "בשל חוסר ההיתכנות כרגע לטפל בהם" – פרט להר עיבל, שהוגדר "אתר ייחודי במהותו ובהקשרו הלאומי וההיסטורי" (שם).

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

בין חותמי המסמך, כ"עורכים", נמנים חוקרים בכירים בקמ"ט ארכיאולוגיה כגון ד"ר אהרן טבגר, וכן חוקרים בכירים באקדמיה כמו ד"ר דביר רביב, פרופ' דוד בן שלמה ואחרים (שומרים על הנצח, 2019). אלו דוגמאות מובהקות לאופן בו ארגוני המתנחלים יצרו עוגנים בתוך הגופים האמונים על הניהול של הארכיאולוגיה בגדה המערבית ואפשרו את החדירה של התפיסות שלהם כתפיסות לגיטימיות בשיח הארכיאולוגי בישראל.

3.9 סקר המורשת הלאומית (2021)

ביולי 2021 פרסם פורום שילה את "סקר המורשת הלאומית" שטען כי 80% מ־365 האתרים שנבדקו נפגעו, וכי "90% מהפגיעות נגרמו על ידי הרשות הפלסטינית או גורמים הקשורים אליה" (גוטמן ואחרים, 2021). מסד הנתונים של הסקר לא פורסם מעולם, וכותביו עצמם הבהירו כי "אין זה סקר ארכיאולוגי [...] אלא סקר השתמרות" (שם).

על המתודולוגיה של "סקר המורשת הלאומית"

נתון הכותרת של הסקר – ש־90% מהפגיעות באתרים נגרמו בידי הרשות הפלסטינית – מבוסס בפועל על שיעור הפגיעות שמקורן ב"פיתוח קרקע וחקלאות" ובבנייה. הייחוס לרשות הפלסטינית הוא הנחה: לפי הערת השוליים בסקר, גם כאשר הפגיעה נעשתה בידי אנשים פרטיים "הרי זה בעידוד/ידיעה/הסכמה שבשתיקה מצד הרשות הפלסטינית" (גוטמן ואחרים, 2021).
הפגיעה נמדדה לפי חוק העתיקות הישראלי (התשל"ח־1978), אף שהחוק החל בגדה הוא החוק הירדני (שם). הסקר גם קבע כי "על פי החוק הבינלאומי, מדינת ישראל היא הריבון בשטחי יהודה ושומרון" (שם) – עמדה שאינה מקובלת על אף גורם בינלאומי, ואף לא על מערכת המשפט הישראלית.
עמק שווה פרסמה ביקורת חריפה על עבודת הסקר, תוצאותיו ומסקנותיו (עמק שווה, 2022).

חשיבותו של הסקר אינה בנתוניו אלא בהמלצותיו. בפרק "תוכנית חירום לאומית" הציעו כותביו להקים מנהלת ייעודית במשרד ראש הממשלה, להעביר את הסמכויות על אתרי המורשת בגדה לרשות העתיקות כך ש"יחידת קמ"ט ארכיאולוגיה במנהל האזרחי תהפוך למחוז ברשות העתיקות (בדומה למחוז ש"י במשטרת ישראל)", לגבש תוכנית חומש לשיקום אתרים – כולל "גידור, החזקה זמנית והפקעה של השטח" – ולהטמיע "תוכני מורשת לאומית במערכת החינוך ובתוכניות פיקוד בצבא" (גוטמן ואחרים, 2021: 60–63). כמעט כל אחת מההמלצות הללו אומצה בהמשך, בשינויים קלים, כמדיניות ממשלתית.

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

3.10 2018: סיפוח האקדמיה

ב־12 בפברואר 2018 אישרה הכנסת תיקון לחוק המועצה להשכלה גבוהה, שביטל את "המועצה להשכלה גבוהה ביהודה ושומרון", גוף שפעל מכוח צו צבאי, והכפיף את אוניברסיטת אריאל ואת המכללות בגדה ישירות למל"ג הישראלית. החוק תואר בידי מבקריו כ"סיפוח הראשון לישראל של חלק מן השטחים הכבושים מזה 50 שנה" (**Bothwell**, 2018).

המהלך הוא תקדים ישיר להצעת החוק שעלתה בשנת 2024 להקמת רשות ישראלית אזרחית שתהיה אחראית על הניהול של הארכיאולוגיה בגדה המערבית ותחליף את קמ"ט ארכיאולוגיה. בשני המקרים מדובר בגוף שהוקם כזרוע של המפקד הצבאי, מתוך הכרה בכך שהחוק והמוסדות הישראליים אינם חלים בשטח הכבוש, ושעלה הרצון להחליף או להכפיף אותו למוסד אזרחי ישראלי. מבחינת הארכיאולוגיה, המשמעות הייתה מיידית: אוניברסיטת אריאל, שהמכון לארכיאולוגיה שלה חופר באתרים בגדה (עמק שווה, 2016א; **Ziv**, 2023), הפכה למוסד ישראלי מן המניין, ופעילותה בשטח הכבוש קיבלה מעמד שווה לזה של כל אוניברסיטה בישראל. אריאל גם שימשה בהמשך שותפה מרכזית לכנסים הבינלאומיים של הקמ"ט ומשרד המורשת. בהקשר זה חשוב להדגיש כי כמעט כל אוניברסיטאות המחקר בישראל חופרות בגדה המערבית בשנים האחרונות.

3.11 התגובה הממשלתית: 2020–2022

הקמפיין הציבורי שהובילו "שומרים על הנצח" ורגבים (וכן יוזמות נוספות כמו "מאבק על כל דונם") היה אפקטיבי מאוד. בספטמבר 2020 הוציא המנהל האזרחי, לראשונה מזה 35 שנה, צווי הפקעה לשני אתרי עתיקות בצפון הגדה

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

– דיר סמען, הסמוך להתנחלות לשם, ודיר קלעה, הסמוך לפדואל – בנימוק של "שימור והגנה על הארכיאולוגיה". לפי עמק שווה, הנהנים היחידים מן ההפקעה צפויים היו להיות המתנחלים (Emek Shaveh, 2020a). שני האתרים נבלעו בפועל בהתנחלויות הסמוכות.

בינואר 2021 השיק שר ירושלים ומורשת, רפי פרץ, בסבסטיה תוכנית רב־שנתית ל"מלחמה בשוד העתיקות באתרי המורשת ביו"ש", שכללה יחידת אכיפה ורחפנים; "היום אנחנו עומדים פה ואומרים – די. הגיע העת להשיב מלחמה", אמר (סרוגים, 2021). שנה לאחר מכן, בינואר 2022, הודיע השר זאב אלקין על הקצאת 10 מיליון ש"ח: כמחציתם לשיקום תל שומרון (סבסטיה), ורק 2.5 מיליון לחיזוק האכיפה במנהל האזרחי, בנימוק ש"הרס העתיקות ביו"ש, שמתבצע בחסות הרש"פ, מחרב את ההיסטוריה של האזור כולו" (פורשר, 2022). באותו חודש המליצה ועדת החינוך של הכנסת להרחיב את סמכויות רשות העתיקות לשטח C, על בסיס הדו"ח של "שומרים על הנצח" ופורום שילה (Emek Shaveh, 2022a).

כבר בשלב זה ניכר הדפוס שיאפיין את השנים הבאות: התקציבים הוצגו כמענה לשוד, אך הופנו בעיקר לפיתוח אתרים אסטרטגיים כמו סבסטיה וארמונות החשמונאים, ולא ליחידות למניעת שוד. במקביל הורחבו סמכויות הקמ"ט בצווי 2019–2020, כך שערב כינונה של הממשלה ה־37 (שכיהנה בין 2022-2026) עמדו לרשות הדרג המדיני יחידה בעלת סמכויות מעין־משטרתיות, תוכנית עבודה מוכנה מראש מבית ארגוני המתנחלים שהקהילה הארכיאולוגית הייתה שבויה בידיהם, ושיח ציבורי שהכשיר את המהלך כולו כ"הצלת המורשת היהודית".

דיר קלעה 2020, הפקעה ראשונה של אתר עתיקות מזה 35 שנה

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

4. השלמת התהליך תחת הממשלה ה־37 (2022–2026)

עם כינון הממשלה ה־37 בסוף דצמבר 2022 הבשילה התשתית שתוארה בפרק הקודם: הוקם משרד ממשלתי עצמאי שהגדיר את המורשת בגדה כאחד מיעדיו, תקני הקמ"ט הוכפפו לו, תקציבי עתק הוזרמו ליחידה דרכו, והקבינט הרחיב את סמכויותיה אל מעבר לשטח C.

4.1 משרד מורשת עצמאי ושר מטעם עוצמה יהודית

עם הקמת הממשלה, וכמתחייב מההסכמים הקואליציוניים, פוצל משרד ירושלים ומורשת לשני משרדים נפרדים: משרד ירושלים ומסורת ישראל, ומשרד המורשת, שבראשו הוצב ח"כ עמיחי אליהו מעוצמה יהודית. לאחריות המשרד החדש הועברו רשות העתיקות (ממשרד התרבות והספורט), המועצה לשימור אתרי מורשת, תוכנית "ציוני דרך" – ותקני קמ"ט ארכיאולוגיה (Emek Shaveh, 2023a; ולעניין רשות העתיקות: נוי, 2023). לראשונה בתולדות המדינה הופקד תחום העתיקות כולו, משני צדי הקו הירוק, בידי מפלגה שהתנחלות ו"ריבונות" (קרי, סיפוח) הן מרכז מצעה. "המורשת משני צדי הקו הירוק תקבל הגנה מלאה", הבטיח אליהו, והוסיף כי "הטעות ההיסטורית שנקראת הסכמי אוסלו" תיעצר "במשמרת שלנו" (Emek Shaveh, 2023a; עמק שווה, 2023א).

ההסכם בין הליכוד לעוצמה יהודית (22.12.2022) כלל גם תוכנית גרנדיוזית: "תכנית חירום לאומית למניעת שוד והרס אתרי מורשת" במדבר יהודה, ביהודה ושומרון ובבקעת הירדן, בהיקף של 150 מיליון ש"ח שיוקצו "בתוך חודש מיום הקמת הממשלה" (ברסקי ואלימלך, 2022; רפ, 2022). ההסכם הגדיר את ייעוד המשרד כטיפוח נכסי המורשת הלאומית ו"העמקת המורשת היהודית והציונית" (Emek Shaveh, 2023a). ההסכמים הקואליציוניים כללו גם סעיף שבו התחייבו הצדדים לקדם "החלת ריבונות" ביהודה ושומרון – סעיף שבית הדין הבינלאומי לצדק הזכיר במפורש כראיה לכוונת הסיפוח (ICJ, 2024) – ואת מינויו של שר נוסף במשרד הביטחון בעל סמכויות שלטון בגדה. במזכר ההבנות שנחתם ב־23 בפברואר 2023 בין שר הביטחון לבין השר בצלאל סמוטריץ' הועברו לסמוטריץ' ולמנהלת ההתיישבות שבראשותו מרבית סמכויות המנהל האזרחי, ובהן – לפי ארגון עדאלה – גם רישוי חפירות ארכיאולוגיות (Adalah, 2024).

כך נוצר מצב שבו יחידה צבאית במנהל האזרחי נתונה למרות כפולה, ובשני המקרים – של שרים אזרחיים מן הימין הקיצוני הדוגל בהחלת ריבונות מלאה בגדה המערבית: שר המורשת, השולט בתקנים ובתקציבים, והשר במשרד הביטחון, השולט במנהל האזרחי עצמו.

4.2 הכפפת תקני הקמ"ט למשרד המורשת

ב־29 בינואר 2023 פרסם משרד המורשת הודעה ולפיה "הממשלה אישרה היום בישיבתה השבועית החלטה להעברת תחומי פעילות וחברות ממשלתיות לאחריות משרד המורשת [...] בהחלטת הממשלה אושר מעבר קמ"ט ארכיאולוגיה ממשרד התרבות והספורט לאחריות שר המורשת, בכדי לחזק את פעילויות הסיכול ומניעת הרס העתיקות במרחב יהודה ושומרון" (משרד המורשת, 2023).

ההודעה עוררה תמיהה רבה: קצין המטה לארכיאולוגיה הוא חלק מן המנהל האזרחי, והעברתו לאחריותו של משרד אזרחי דינה כסיפוח. בתגובה לשאלות עיתונאים הוסבר כי מדובר בעניין טכני, וכי רק התקנים, שהיו עד אז במשרד התרבות, הועברו למשרד המורשת, בעוד היחידה ממשיכה לפעול לפי פקודות המנהל האזרחי בלבד (Emek Shaveh, 2023a). גם אליהו עצמו, שהכריז באותו יום כי "קמ"ט ארכאולוגיה נמצאים כעת תחת אחריותי" (שרביט, 2023), מיתן בהמשך את הרטוריקה וכתב כי רק קיבל לידיו את "תקני הקמ"ט" (ארליך, 2026).

שלוש שנים לאחר מכן ברור כי ההודעה המקורית היא שתיארה נכונה את המציאות. ראש היחידה, בני הר־אבן, אמר בריאיון כי "יש לי שני בוסים", משרד המורשת והמנהל האזרחי, וכי הוא עובד "עבור משרד המורשת ובמנהל האזרחי"

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

(כריש חזוני, 2025). במצגות של משרד המורשת מופיע "אגף ארכיאולוגיה יו"ש" כאחד מעוגני המשרד, אגף שאינו קיים רשמית, וכל הצגתו כחלק מן המשרד היא הצגה של יחידה צבאית כחלק ממשרד אזרחי (ארליך, 2026). המנגנון שבאמצעותו הושלמה ההכפפה הוא הכסף.

4.3 החלטות הממשלה

ריכוז ההחלטות העיקריות שבאמצעותן הוזרמו תקציבים לתחום המורשת בגדה מאז 2023:

מועד	החלטה ותוכן	היקף (ש"ח)
7.5.2023	החלטת ממשלה 491: שיקום ופיתוח "הגן הלאומי שומרון" (סבסטיה) – כביש גישה, חניון, גדר, מרכז מבקרים	32 מיליון
17.7.2023	החלטת ממשלה 786: "תוכנית להצלה, לשימור, לפיתוח ולמניעת שוד והרס עתיקות באתרי מורשת ביהודה ושומרון ובבקעת הירדן"; ועדת היגוי בראשות מנכ"ל משרד המורשת	כ־120 מיליון (כולל 20 מיליון לארמונות החשמונאים)
26.10.2025	תוספת לתוכנית לשנים 2025–2026, במימון קיצוצים רוחביים במשרדי הממשלה, בצל המלחמה	40 מיליון
20.5.2026	החלטה על תוכנית מורחבת "להצלה, שימור, פיתוח והנגשה", כולל מרכזי מורשת אזוריים ומרכזי מבקרים	250 מיליון
4.8.2026	ועדת ההיגוי הממשלתית מאשרת חלוקת תקציב ליותר מ־70 אתרים, לאחר פיזור הכנסת	כ־113 מיליון

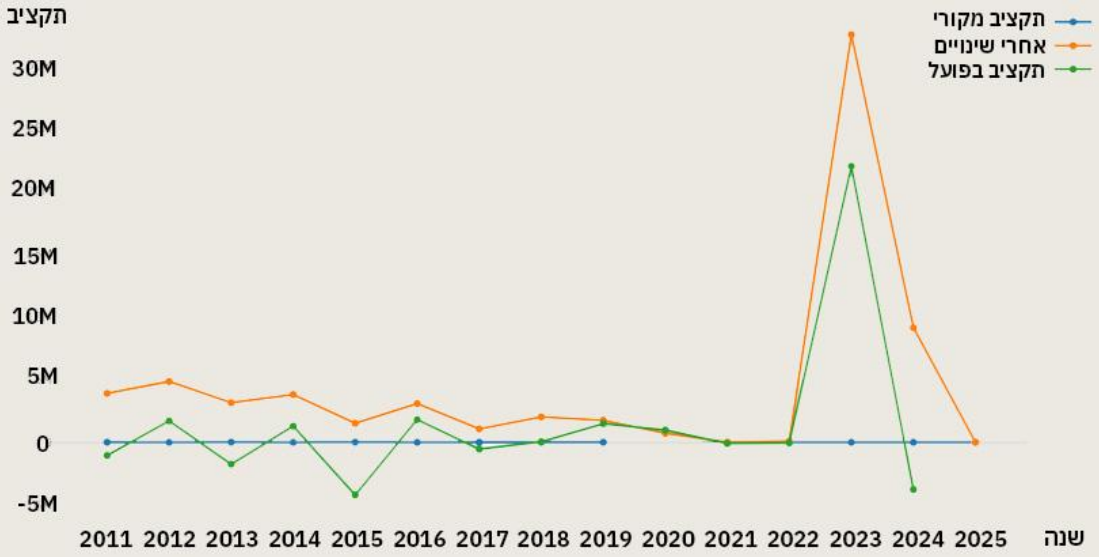
מנכ"ל משרד המורשת, איתי גרנק, סיכם כי מאז 2023 "התקבלו שלוש החלטות ממשלה בהיקף כולל של כחצי מיליארד שקלים" (ברוך ע', 2026). לפי חישוב עמק שווה, ההיקף המצטבר המתוכנן לשנים 2023–2030 עומד על כ־402 מיליון ש"ח (Emek Shaveh, 2026d) – לעומת תקציב שנתי כולל של 13.7 מיליון ש"ח ליחידה כולה ב־2019 (קמ"ט ארכיאולוגיה, 2025א).

4.4 מה מממנים: ניתוח החלטה 786

אף שהחלטה 786 נומקה כדרך להתמודד עם שוד העתיקות, בחינת סעיפיה מלמדת כי רק כ־10 מיליון ש"ח מתוך כ־120 מיליון – פחות מ־10% – יועדו לפיקוח ואכיפה. יתרת התקציב נועדה לפיתוח "אתרי עוגן" ותשתיות קולטות קהל (45 מיליון), לארמונות החשמונאים ביריחו (20 מיליון), ל"פרויקטים להתיישבות מורשת ושימור" (23 מיליון) ולחפירות הצלה באתרים שנפגעו (17 מיליון) (ריינשטיין, 2023; עמק שווה, 2023ג). ההחלטה הקימה ועדת היגוי בין־משרדית בראשות מנכ"ל משרד המורשת, שקמ"ט ארכיאולוגיה משתתף בה דרך קבע, והעניקה לה סמכות לגבש תוכניות עבודה ולהסיט תקציבים. בכך הוצבה היחידה, כבר ב־2023, כמוציאה לפועל של תוכנית ממשלתית אזרחית. כאשר בוחנים את מתווה התוכנית ניתן לזהות בה חלק ניכר מהמלצות "סקר המורשת הלאומית" (2021) – ועם התקדמות הביצוע גם חפיפה רחבה לרשימת האתרים בתכנית החומש של "שומרים על הנצח" (2019) (ראו פרק 5).

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

תקציב היחידה: מתקציב אפס לתלות מבנית

תקציב תקנת קמ"ט ארכיאולוגיה במנהל האזרחי, 2011–2025: תקציב מקורי, תקציב אחרי שינויים וביצוע בפועל (מקור: נתוני תקציב המנהל האזרחי; עיבוד: עמק שווה)

המנהל האזרחי הוא גוף צבאי שאינו שקוף מטבעו – בעיה חמורה במיוחד ביחידה האמונה על פרקטיקה מדעית. נתוני התקציב שהמנהל האזרחי מפרסם מאז 2011 אינם מפורטים, אך די בהם כדי להבחין בשני דברים. ראשית, התקציב המקורי של היחידה עומד לאורך כל השנים על אפס: פעילותה ממומנת כולה מכספים "צבועים" שמועברים אליה במהלך השנה. שנית, ב־2023 זינק התקציב שהועבר לתקנת היחידה במנהל האזרחי לכ־32 מיליון ש"ח – פי עשרה ויותר מהממוצע בעשור שקדם לו.

מסמך היחידה עצמה, הכולל גם את התקציבים שהגיעו ממשרד המורשת, מאשר את התמונה: ב־2023 עמד תקציב היחידה הכולל על 51.6 מיליון ש"ח, מהם 23 מיליון מכוח החלטה 786 ו־10.2 מיליון נוספים "עבור פרויקט תשתית מורשת הישוב היהודי בחברון" – שניהם בעמודת "משרד מורשת" (קמ"ט ארכיאולוגיה, 2025א). תקציב הליבה של היחידה עומד על כ־8 מיליון ש"ח בלבד, ומצבת כוח האדם בתחום הפיקוח והאכיפה לבדו עלתה מ־6 בעלי תפקידים ב־2019 ל־13 ב־2024; בסך הכול מאוישות ביחידה 38 משרות, מתוך 68 שהיא מבקשת (שם).

שנה	תפעול היחידה	פועלים מקומיים	פיתוח (מנהל אזרחי ומשרד המורשת)	סה"כ	מזה: משרד המורשת
2019	6,700	7,000	–	13,700	–
2020	9,000	7,053	6,250	22,303	2,500
2021	9,300	9,000	2,700	25,510 *	2,000
2022	10,100	7,500	7,910	23,060 *	3,650

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

שנה	תפעול היחידה	פועלים מקומיים	פיתוח (מנהל אזרחי ומשרד המורשת)	סה"כ	מזה: משרד המורשת
2023	10,896	7,500	33,237	51,633	33,237
2024	9,400	8,950	14,600	32,950	–

תקציב קמ"ט ארכיאולוגיה 2019–2024, באלפי ש"ח. מקור: קמ"ט ארכיאולוגיה, 2025א. * בשנים 2021–2022 סכומי השורות במקור אינם תואמים את רכיביהן.

המשמעות המבנית ברורה. יכולתה של היחידה להעסיק כוח אדם וממן פעולות בסיסיות מותנית במימוש הפרויקטים שהגדיר הדרג המדיני. מנגנון זה מפקיע את השליטה על סדרי העדיפויות הארכיאולוגיים מידי הקמ"ט – כגורם מקצועי הפועל, לפחות להלכה, כנאמן של האוכלוסייה המקומית – ומעביר אותה לממשלה בירושלים. היחידה הופכת ל"צינור ביצוע" של מדיניות אזרחית. במקביל, עלויות הפיתוח מוטלות על הקופה הציבורית, והתשואה מהפעלת האתרים מנותבת לרוב למועצות אזוריות של מתנחלים: נכסי תרבות של שטח כבוש הופכים לנכסים מניבים של מפעל ההתנחלות.

התקציב זינק – האכיפה ירדה

לפי נתוני היחידה עצמה, דווקא בשנים שבהן זינק התקציב ירדה פעילות האכיפה נגד הרס עתיקות. מספר צווי ההתראה על הרס עתיקות ירד מ־226 ב־2021 ו־204 ב־2022 ל־116 ב־2023 ו־110 ב־2024, ומספר כתבי האישום ב־2024 עמד על שניים בלבד (קמ"ט ארכיאולוגיה, 2025א).
הנתונים מחזקים את מה שעולה מחלוקת התקציב: "תוכנית החירום למניעת שוד" אינה בעיקרה תוכנית למניעת שוד, אלא תוכנית לפיתוח.

במבט היסטורי, אחד המחדלים המרכזיים של קמ"ט ארכיאולוגיה מאז הקמתה הוא הזנחה מתמשכת של המאבק בשוד העתיקות. הגנה על נכסי תרבות מפני ביזה והרס היא חובתו הבסיסית והראשונית ביותר של שלטון צבאי הפועל כנאמן זמני בשטח כבוש, ודווקא בתחום זה נרשמה אוזלת יד שיטתית לאורך עשרות שנים, לצד הסתרה מתמשכת (בטיעונים שונים ומגוונים) של המצב בשטח.

לכן, המרכיב החיובי הממשי היחיד מכל השינויים המבניים והתקציביים של היחידה בשנים בהן עוסק הדו"ח הוא הקמתן מחדש של היחידות למניעת שוד. ואולם, שימור זה חייב להיות מותנה בהסדרה ובפיקוח קפדני, שכן המציאות כבר לימדה אותנו שהסמכויות מרחיקות הלכת שניתנו לפקחי היחידה הכוללות מעצר, חקירה, החרמת ציוד והריסה מנהלית עשויות לשמש באופן שרירותי כנשק המופנה כלפי חקלאים וקהילות פלסטיניות, במקום אמצעי מקצועי להגנה על שכבות העבר.

4.5 הרחבת הסמכות לשטחי A ו־B

הצעד המשמעותי ביותר מבחינת חלוקת הסמכויות של הסכם הביניים נעשה בהחלטות הקבינט המדיני־ביטחוני. בסוף יוני 2024 אישר הקבינט חבילת צעדים שהגיש השר סמוטריץ', ובתוכה, ללא פרסום רשמי של נוסח ההחלטה, הסמכה למנהל האזרחי ולקמ"ט ארכיאולוגיה לפעול באתרי מורשת בשטח B: להכריז על אתרים, להוציא צווי הפסקת עבודה, להטיל קנסות, להרוס מבנים ולחקור (עמק שווה, 2024א; **Middle East Eye**, 2024). ח"כ צבי סוכות סיכם: "מדינת ישראל מושכת לעצמה את הסמכויות לאכוף את החוק בכל אתרי המורשת שלנו גם בשטח בי דוגמת הר עיבל, תל ארומה וכו'". עמק שווה הזהירה אז כי ההחלטה הופכת את הארכיאולוגיה ל"קרדום לחפור בו" (עמק שווה, 2024א).

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

ההחלטה מומשה במהירות. בסוף יולי ובתחילת אוגוסט 2025 הופצו 60 הכרזות על אתרים ארכיאולוגיים באזור שכם, מספר חסר תקדים, 31 מהן חתומות בידי ראש היחידה וסגן ראש המנהל האזרחי מחודש מאי; ביניהן, לראשונה, הכרזה על אתר בשטח **B**: הר עיבל (**Emek Shaveh**, 2025b). ב־8 בפברואר 2026 הרחיב הקבינט את פעולות הפיקוח והאכיפה גם לשטח **A**, בכל הנוגע לפגיעה באתרים ארכיאולוגיים, ובאותה החלטה הועברו סמכויות הרישוי במערת המכפלה מעיריית חברון והוחלט על מנהלה עירונית ייעודית לקבר רחל. משרד הביטחון הגדיר את ההחלטות "דרמטיות" ו"משנות מן היסוד את המציאות המשפטית והאזרחית" (**Emek Shaveh**, 2026a; עמק שווה, 2026א).

במקביל קודמה חקיקה שנועדה לעגן את ההשתלטות האזרחית. ביולי 2024 עברה בקריאה טרומית הצעת החוק של ח"כ עמית הלוי להסמכת רשות העתיקות לפעול בגדה; לנוכח התנגדות רשות העתיקות, האקדמיה הלאומית למדעים והקהילה הארכיאולוגית, הוסבה ההצעה ב־2025 להקמת גוף חדש – "רשות המורשת ביהודה והשומרון" – שיקבל "את כל הסמכויות והאחריות המוקנות כיום לקצין מטה", יהיה "האחראי הבלעדי" לכל ענייני המורשת והעתיקות בגדה, והוראותיו יגברו על תחיקת הביטחון (עמק שווה, 2024ב; עמק שווה, 2026א). ההצעה עברה בקריאה ראשונה במאי 2026, וביוני 2026 עצר ראש הממשלה את קידומה, ככל הנראה בשל לחץ בינלאומי (**Emek Shaveh**, 2026c; **Emek Shaveh**, 2026b). אלא שעצירת החוק אינה עוצרת את התהליך: מה שנועד לעגן בחוק הושג במידה רבה ממילא, באמצעות תקנים, תקציבים והחלטות קבינט.

גלגולי הצעת החוק מלמדים על המהלך כולו. ההצעה המקורית (פ/2345/25), שאושרה בוועדת השרים לחקיקה ב־7 ביולי 2024 ועברה בקריאה טרומית שלושה ימים לאחר מכן, הייתה קצרה ובוטה: הוספת המילה "ובאזור" לחוק רשות העתיקות-1989 ולחוק העתיקות-1978, כך שסמכויות הרשות יחולו גם בשטח **C** של הגדה המערבית, וקביעה שהוצאת עתיקה מן הגדה כמוה כהוצאתה מישראל. דברי ההסבר קבעו כי לממצאים בגדה "אין כל זיקה היסטורית או אחרת לרשות הפלסטינית" (עמק שווה, 2024ב). בדיוני ועדת החינוך הובעה נגד ההצעה התנגדות חריפה של רשות העתיקות ומועצתה, המועצה הארכיאולוגית, פורום ראשי המכונים לארכיאולוגיה, האגודה הארכיאולוגית הישראלית והאקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, ובהמשך הסתייגו ממנה גם אנשי הדרג המקצועי במשרד הביטחון ובמנהל האזרחי, במשרדי האוצר והמשפטים (עמק שווה, 2025ב).

משנכשל הניסיון להחיל את החוק הישראלי במישרין, פנו המציע ויו"ר הוועדה לנתיב עוקף. במרץ 2025 הונחה בפני הוועדה הצעה חדשה: "חוק הסדרת הטיפול במורשת ובעתיקות ביהודה והשומרון", שהציעה להקים מנהלת במשרד המורשת, עם סמכויות רשות העתיקות, סמכויות מעצר וחיפוש, סמכות לרכוש קרקע לפי פקודת הקרקעות (רכישה לצרכי הציבור) ותקציב שנתי של 30 מיליון ש"ח לפחות; לפי הוראות המעבר שבה, קצין המטה לארכיאולוגיה היה הופך למנהל המנהלת (עמק שווה, 2025א; עמק שווה, 2025ב). בינואר 2026 הוחלפה ההצעה שוב, הפעם ב"הצעת חוק רשות המורשת ביהודה והשומרון", שהוחלה, לבקשת המציע, גם על רצועת עזה. מאז הקריאה הטרומית התקיימו בוועדה אחד עשר דיונים, שבהם נדונו בפועל שלוש הצעות שונות לחלוטין, שרק הראשונה מביניהן עברה קריאה טרומית, הליך שגם נציגי משרד המשפטים הצביעו על הפגמים שבו (עמק שווה, 2025ב; עמק שווה, 2026ב).

תוכן ההצעה האחרונה חושף את תכליתה. השר ממנה את חברי המועצה, את היו"ר ואת המנהל הכללי, וכך הופך את הרשות לזרוע של הדרג הפוליטי; הרשות מוסמכת להסתייע רק ב"רשות מקומית שבתחומה נמצא האתר", הגדרה שבהקשר של חקיקה ישראלית מכוונת למועצות ההתנחלויות ומדירה את העיריות והמועצות הפלסטיניות; והמונח העמום "מורשת", במקום "עתיקות", מאפשר לה לעסוק גם בתכנים אידאולוגיים שאינם קשורים לממצא הארכיאולוגי (עמק שווה, 2026ב). במילים אחרות, ההצעה אינה מסדירה את השמירה על העתיקות, אלא מעבירה את ניהולן לידי מוסדות המתנחלים, שנוכחותם בשטח אינה חוקית, תחת מרותו של שר אזרחי.

גם אם קידום החוק נעצר, ההצעה לא נגנזה לחלוטין, והחלופות שנבחנות במקומה נועדו להשיג את אותה מטרה בדרכים אחרות. ועדת החקירה הבינלאומית העצמאית של האו"ם קבעה כבר ב־2025 כי עצם הצעת התיקון להעברת האחריות על אתרי הגדה לגוף ישראלי אזרחי היא "מעשה ברור של סיפוח בלתי חוקי" (**UN Human Rights Council**, 2025), וכפי שמראה פרק זה, עיקר מה שהחוק נועד לעגן כבר מתבצע בשטח.

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

עבודות של קמ"ט ארכיאולוגיה בבריכת ההרודיון

שקיפות: שני משטרים תחת שלטון אחד

במאי 2019 קבע בית המשפט העליון, בעקבות בקשת חופש מידע של עמק שווה ויש דין, כי שמות הארכיאולוגים החופרים בגדה, רשימות ההשאלה של ממצאים ומקומות אחסונם יישארו חסויים, מחשש לחרם אקדמי ולפגיעה ביחסי החוץ. השופטת ענת ברון, בדעת מיעוט, הדגישה כי אין דמוקרטיה ללא שוק רעיונות ודעות חופשי, וכי אין זה ראוי שחפירות ביהודה ושומרון יתנהלו במעטה של סודיות (Emek Shaveh, 2019). הפסיקה יוצרת בפועל שני משטרי שקיפות: בתוך ישראל המחקר הארכיאולוגי גלוי לציבור, ובגדה מידע מקביל מוגדר חסוי. גם ועדת ההיגוי שמנהלת כיום תקציב של מאות מיליוני שקלים פועלת ללא פרסום של הרכבה, פרוטוקולים או אמות המידה לבחירת אתרים.

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

5. תוכנית העבודה של קמ"ט ארכיאולוגיה ומיזם "דרך ארץ מורשת"

הסקירה המבנית, המשפטית והתקציבית שבפרקים הקודמים מציגה מסגרת מדיניות רחבה, אך אינה מספיקה כדי להבין את משמעותה בשטח. פרק זה בוחן תחילה את תוכניות העבודה של הקמ"ט ואת המיזם שבתוכו הן מבוצעות כיום, ולאחר מכן ארבעה מקרי בוחן שבהם ניתן לראות כיצד מתורגמות החלטות ממשלה, תקציבים ותוכניות עבודה לפרקטיקות של הפקעה, פיתוח תיירותי וקיבוע נוכחות ישראלית אזרחית.

5.1 תוכנית העבודה 2025–2027

בינואר 2025, במסגרת הדיונים בוועדת החינוך של הכנסת על הצעת החוק להחלת סמכויות רשות העתיקות על הגדה, הציגה היחידה לראשונה מסמך מסודר ובו מידע על תקניה, תקציבה, נתוני האכיפה שלה ותוכנית העבודה שלה לשנים 2025–2027 (קמ"ט ארכיאולוגיה, 2025א). כבר בפתיחתו מגדיר המסמך חזון רחב בהרבה מתפקידו של נאמן זמני: היחידה "תהא הגוף המקצועי והמדעי המוביל בנושא ארכאולוגיה באזור יהודה ושומרון", "תתווה את מדיניות הטיפול בעתיקות האזור" ותפעל "לשימור, פיתוח, פרסום והנגשה של האתרים" – "למען כלל הציבור והדורות הבאים". בין ייעודי היחידה נמנים "פיתוח אתרי העתיקות לטובת הציבור" ו"הקמת מוזיאונים ארכיאולוגיים והיסטוריים". האוכלוסייה הפלסטינית, שהקמ"ט אמור לשמש נאמן של נכסי התרבות שלה, אינה מוזכרת במסמך כלל ואף יש להניח כי כל התוכנית נועדה לצמצם ולפגוע בזכויות קהילה זו לחיי תרבות ומורשת.

תוכנית העבודה היא במידה רבה תוכנית הביצוע של החלטה 786, ומרכיביה העיקריים הם:

- "מגה פרויקטים" (60 מיליון ש"ח) – "שימור ופיתוח שישה אתרי מפתח כאתרים קולטי קהל", עד "פתיחה מלאה לציבור" ב־2027, כולל תכנון ואישור תוכניות בניין עיר, שבילים, הנגשה וחניונים: ארמונות החשמונאים ביריחו (20 מיליון), סרטבה (10 מיליון), הורקניה, תל חברון וארכלאיס (8 מיליון כל אחד) ונבי סמואל (6 מיליון).
- חפירות הצלה ושיקום (17 מיליון ש"ח) – 29 אתרים "שנפגעו משוד והרס עתיקות" (התקציב מספיק לפי המסמך לכ־17 מהם), ובהם בתיר – אתר מורשת עולמית של מדינת פלסטין מאז 2014.
- "בית מורשת עתיקות יו"ש" (10 מיליון ש"ח) – שיקום המצודה הצלבנית במישור אדומים והפיכתה ל"מוזיאון מורשת עתיקות יו"ש" שבו יוצגו "מאות ממצאים מיו"ש".
- חינוך וקהילה (13 מיליון ש"ח, ממשרד המורשת; לפי המסמך התקציב "נפל בוועדת הכספים") – אתרי סינון עפר בשבי שומרון ובסוסיא "בשיתוף פעולה" עם המועצות האזוריות שומרון ודרום הר חברון, "פעילות חפירה ארכיאולוגית" עם בתי ספר, אולפנות ומכינות, ו"מסלול מורשת ישראל חוצה יו"ש" שיופעל "באמצעות רשויות מקומיות ובתי ספר שדה".
- פיקוח ואכיפה (10 מיליון ש"ח) – איוש עשר משרות פקחים ורכזי אכיפה ורכישת צילומי חישה מרחוק.

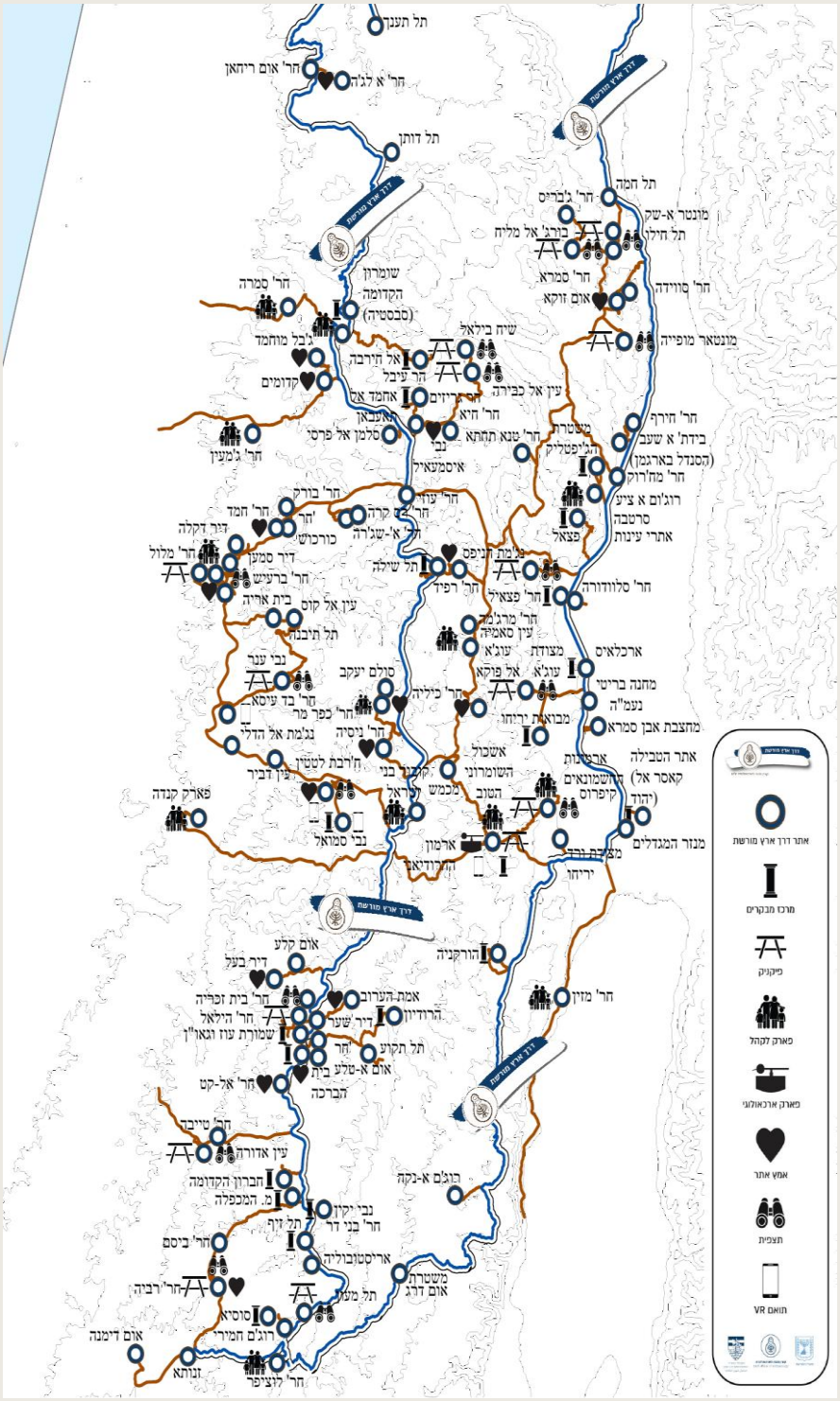
התוכנית מניחה שימוש ציבורי ישראלי קבוע באתרים, תכנון סטטוטורי ארוך טווח ותשתיות קבע, כלומר מעבר מפעולות הצלה נקודתיות לשינוי מרחבי מתמשך, בניגוד ישיר לחובת ההימנעות משינויי קבע. גם בחירת השותפים אינה מקרית: את ההפעלה של "מסלול המורשת", של אתרי הסינון ושל רבים מן האתרים קולטי הקהל צפויים לבצע המועצות האזוריות של המתנחלים.

5.2 "דרך ארץ מורשת"

במהלך 2026 החלו משרד המורשת והקמ"ט לפעול תחת מותג משותף – "דרך ארץ מורשת", שמשרד המורשת מגדיר כ"פרויקט הדגל" שלו. לוגו המיזם, הכולל את סמל היחידה, מתנוסס באתרים בגדה ובאירועים שהיחידה מובילה. מפת המיזם מאפריל 2026 מציגה תוואי רציף מתל תענך בצפון ועד דרום הר חברון, ולאורכו כ־110 אתרים בקטגוריות כמו "מרכז מבקרים", "פארק לקהל", "פארק ארכיאולוגי", "אמץ אתר" ו"תואם **VR**". בתחתית המקרא מופיעים זה לצד

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

זה סמלי המנהל האזרחי, קמ"ט ארכיאולוגיה ומשרד המורשת (קמ"ט ארכיאולוגיה ומשרד המורשת, 2026). זו ככל הנראה ההתממשות של "מסלול מורשת ישראל חוצה יו"ש" מתוכנית העבודה.

מפת מיזם "דרך ארץ מורשת", אפריל 2026 (מקור: קמ"ט ארכיאולוגיה ומשרד המורשת, 2026)

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

ב־5 באוגוסט 2026, לאחר פיזור הכנסת, אישרה ועדת ההיגוי הממשלתית בראשות מנכ"ל משרד המורשת, איתי גרנק, את המשך קידום המיזם. לדברי גרנק, "תוכנית האב, שנפרסת על פני חמש שנים, מתמקדת בשלב הראשון בכ־150 אתרים מרכזיים", במימון של "כחצי מיליארד שקלים". "סבסטיה תהיה הקיסריה של יהודה ושומרון", הבטיח, ובבריכות שלמה (אתר בשטח A) "נקים שם מרכז מורשת". גרנק גם הסביר את הדחיפות: "תמיד יכולים לבוא שרים ומנכ"לים אחרים ולשנות מדיניות" (ברוך ע', 2026). כלומר, המטרה המוצהרת היא לקבוע עובדות בשטח לפני שהמדיניות תשתנה. במקביל אישרה ועדת היגוי בהובלת מנהלת ההתיישבות במשרד הביטחון כ־113 מיליון ש"ח ליותר מ־70 אתרים, ובהם פיתוח העיר התחתונה של הרודיון, שחזור התיאטרון בסבסטיה לאירועי מורשת, מוזיאון באלון מורה שיציג ממצאים מהר עיבל ותוכנית "אמץ אתר" (דשא, 2026; זית, 2026ב).

5.3 מתוכנית מתנחלית לתוכנית ממשלתית

ההשוואה בין תכנית החומש של "שומרים על הנצח" (2019), "סקר המורשת הלאומית" (2021), תוכנית העבודה של הקמ"ט (2025) ומפת "דרך ארץ מורשת" (2026) מלמדת על רצף ישיר. 11 מתוך 21 אתרי תכנית 2019 נכללו בתוכנית העבודה של הקמ"ט, ובהם ארבעה מחמשת האתרים שדורגו בראש סדר העדיפויות; האתר החמישי, סבסטיה, מטופל בנפרד בהחלטת ממשלה 491. 17 מאתרי תכנית 2019 מופיעים במפת 2026. גם השפה עברה: שדה "פוטנציאל האתר: אתר קולט קהל" בכרטיסי 2019 הפך ל"שישה אתרי מפתח כאתרים קולטי קהל" בתוכנית 2025; וההמלצה של 2019 לחבר את האתרים ל"מקבץ או מסלול אתרי מורשת" הפכה ל"מסלול מורשת ישראל חוצה יו"ש" ול"דרך ארץ מורשת".

אתר	תכנית החומש 2019 (דירוג)	סקר 2021 (קבוצה א')	תוכנית הקמ"ט 2025	מפת 2026
הורקניה	1	כן	מגה פרויקט (8 מיליון)	מרכז מבקרים
ח' מרג'מה ועין סמיה	2	כן	חפירות הצלה	כן
סרטבה (אלכסנדריון)	3	כן	מגה פרויקט (10 מיליון)	כן
סבסטיה	4	כן	החלטה 491 (32 מיליון)	מרכז מבקרים
ארכלאיס	5	כן	מגה פרויקט (8 מיליון)	כן
הר עיבל (שטח B)	9	נדון בנפרד	– (הוכרז ב־2025)	כן
פצאליס/פצאיל	13	כן	חפירות הצלה	מרכז מבקרים
תל חברון (רומיידה)	17	–	מגה פרויקט (8 מיליון)	כן

מקורות: שומרים על הנצח, 2019: 2–3; גוטמן ואחרים, 2021: 40; קמ"ט ארכיאולוגיה, 2025א: 12–13; קמ"ט ארכיאולוגיה ומשרד המורשת, 2026.

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

"דרך ארץ מורשת": איך מטשטשים סיפוח

המיזם מנוהל בידי ועדת היגוי בין־משרדית בראשות מנכ"ל משרד המורשת. אף שוועדה זו קובעת את גורלם של עשרות אתרים, משנה ייעודי קרקע ומנתבת מאות מיליוני שקלים, הרכבה המלא, הפרוטוקולים שלה ואמות המידה לקבלת החלטותיה אינם מפורסמים, וההחלטות נחשפות בדיעבד, בהודעות לעיתונות. המותג המשותף, לוגו אחד שבתוכו סמל יחידה צבאית וסמל משרד אזרחי, מגלם את המהות: הבחנה בין הממשל הצבאי הזמני לבין מדינת ישראל, שהיא לב דיני הכיבוש, נמחקת.

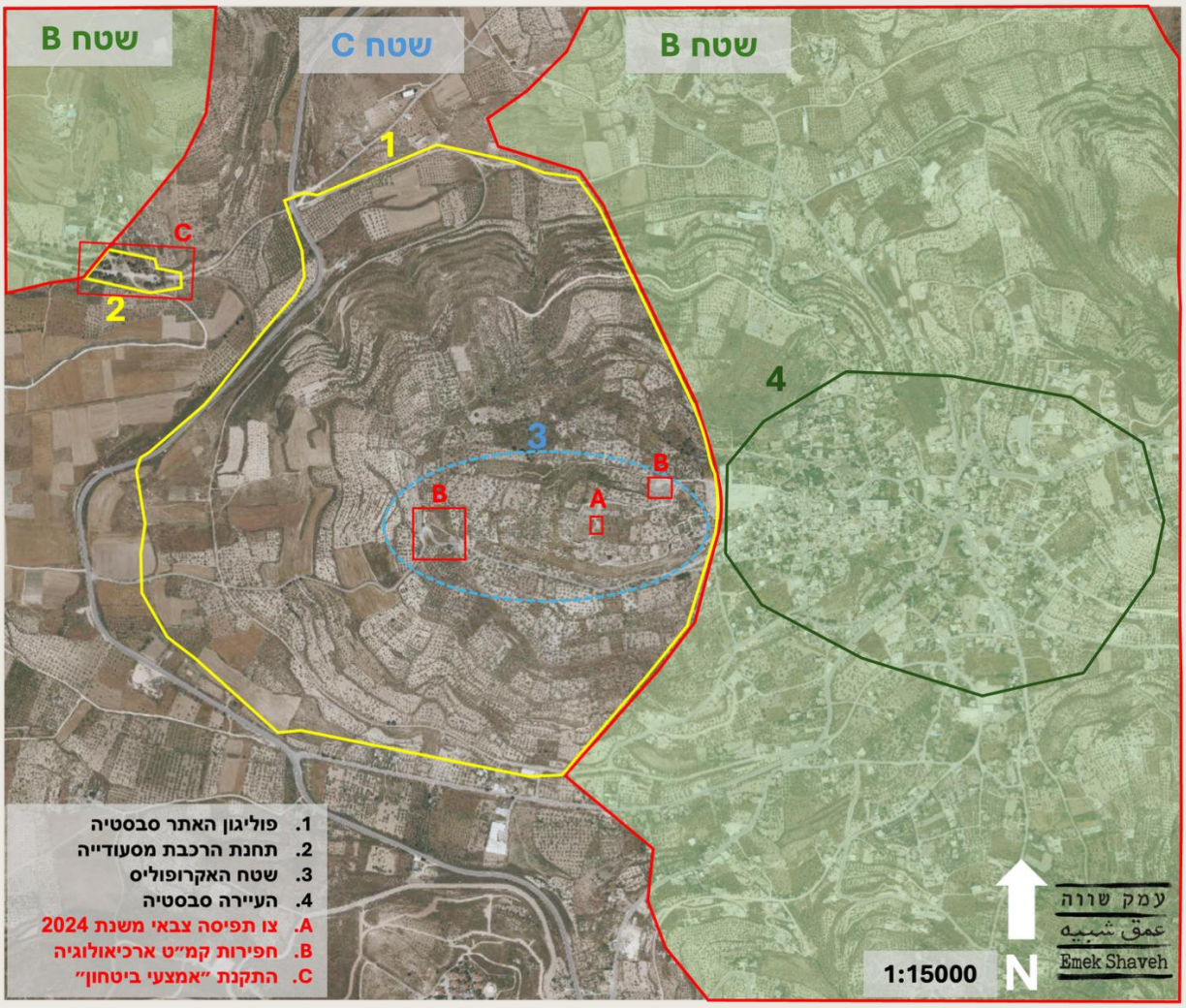
חולצה עם הכיתוב "חפירה עברית" באירוע ההשקה למתקן הסינון התיירותי של קמ"ט ארכיאולוגיה בשבי שומרון .

5.4 מקרה בוחן: סבסטיה

סבסטיה (תל שומרון) היא אחד מאתרי המורשת המרשימים, החשובים והמורכבים בגדה המערבית: תל ארכיאולוגי (כלומר אתר רב־שכבתי) ולצדו העיירה ההיסטורית סבסטיה, שמהווים יחד נוף תרבותי רציף בן אלפי שנים מתקופת הברונזה (וייתכן אף לפניה) ועד ימינו. בתקופת הברזל שכנה במקום העיר שומרון, בירת ממלכת ישראל; בימי התקופה החשמונאית הוקמו ביצורים מרשימים; הורדוס הקים שם את העיר סבסטה (לכבוד הקיסר אוגוסטוס); ובעיירה, במתחם המסגד המוקדש לנביא יחיא (יוחנן המטביל), עומדים זה לצד זה שרידים ביזנטיים, צלבניים, ממלוכיים ועות'מאניים. האקרופוליס הוכרז כגן לאומי ב־1970 ונמצא בשטח **C**, ואילו העיירה ושטח החניה בכניסה לאתר נמצאים בשטח **B**. מאז 2012 נכלל האתר ברשימה הטנטטיבית של אונסק"ו מטעם מדינת פלסטין (**Emek Shaveh**, 2026e). ב־24 ביולי 2026 רשמה ועדת המורשת העולמית של אונסק"ו את סבסטיה כאתר מורשת עולמית של פלסטין, ובה בעת ברשימת האתרים בסכנה (**Emek Shaveh**, 2026f) בעיקר עקב הסכנות ל"אותנטיות" וה"שלמות" של האתר בידי הפיתוח הישראלי.

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

סבסטיה מופיעה בתכנית החומש של 2019 במקום הרביעי, עם הערה כי "קיימת תוכנית מלאה של המועצה האזורית (שומרים על הנצח, 2019). במאי 2023 קיבלה הממשלה את החלטה 491, שהקצתה 32 מיליון ש"ח לסלילת כביש גישה לאתר משטח C, הקמת חניונים, גידור האתר וגיבוש מודל כלכלי שבו האתר יממן את עצמו מדמי כניסה. החלטה זו קודמה בנפרד מתוכנית ההצלה, ומטרתה המעשית ברורה: ניתוק האתר מהעיירה והפיכתו לאתר תיירות ישראלי (בכר, 2023; UN Human Rights Council, 2025: §64).

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

ב־12 במאי 2025 החלה היחידה בחפירות באתר, בהובלת ארכיאולוג מרחב שומרון, החפירות הראשונות באקרופוליס מזה עשרות שנים, בטקס בהשתתפות שרים ובהם אליהו (סרוגים, 2025). בנובמבר 2025 פרסם המנהל האזרחי הודעה על כוונה להפקיע כ־1,800 דונם, כ־550 חלקות פרטיות שרובן מטעי זיתים של תושבי סבסטיה ובורקה, לצורך "שימור ופיתוח האתר כאתר נגיש למבקרים" (ערוץ 7, 2025ב; Emek Shaveh, 2026e). זוהי רק ההפקעה החמישית של אתר עתיקות בגדה מאז 1967, והנרחבת שבהן (Arad, 2025; Emek Shaveh, 2026e). מנהל יחידת קמ"ט ארכיאולוגיה, בני הר־אבן, הסביר כי "ההפקעה תאפשר להגן על השרידים, לשקם את הנזקים ולהנגיש את האתר לדורות הבאים", ודף הפייסבוק של היחידה הפיץ את הודעת השר אליהו, שלפיה "הארכיאולוגיה וההיסטוריה מוכיחות שוב ושוב מי הם בעלי הבית האמיתיים של יהודה ושומרון" (ערוץ 7, 2025ב; קמ"ט ארכיאולוגיה, 2025ב). בפברואר 2026 נדחו התנגדויות התושבים והוצא צו הפקעה מחייב (Emek Shaveh, 2026e); בית המשפט העליון הוציא צו ביניים המקפיא את ההפקעה עד להכרעה בעתירה (Emek Shaveh, 2026f).

הבחירה בסבסטיה כיעד מרכזי נובעת לא רק מהיסטוריית האתר. מדובר באזור דליל יחסית בהתנחלויות וכן העובדה שהאתר גובל בשטח B, והקמת אתר קולט קהל תביא אליו ישראלים רבים שייקחו חלק בהפיכת המרחב למרחב ישראלי ולערער על ההפרדה לפי הסכמי אוסלו. כדי לבצע אכיפה או חפירה ארכיאולוגית בגן לאומי שכבר מוכרז אין צורך בהפקעה של 1,800 דונם; המטרה אינה הגנה על העתיקות, אלא השתלטות על שטח נרחב. החלק השני של המשוואה הוא ניתוק העיירה מהאתר באמצעות גדר וכביש עוקף. האתר והתיירות שהוא מביא הם המנוע הכלכלי המרכזי של סבסטיה, וסיפורו כרוך בזהותם של תושביה. "בין אם נוצרים, יהודים או מוסלמים – סבסטיה הייתה פתוחה לכל מבקר", אמר ראש העירייה, מוחמד עאזם (Al-Shalchi, 2025). התוכנית הופכת מוקד של חיים, זיכרון וכלכלה מקומית למשאב הנשלט, מנוהל וממותג מחדש כחלק ממרחב ישראלי.

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

שר התיירות הפלסטיני וראש העיר סבסטיה מציבים שלט לכבוד הרישום של סבסטיה כאתר מורשת עולמית (צילום: מתוך דף הפייסבוק של עיריית סבסטיה)

5.5 מקרה בוחן: הר עיבל

האתר בהר עיבל ממוקם במדרון הצפוני של ההר, כשני קילומטרים צפונית לשכם ובסמוך לכפר עצירה א־שמאליה. האתר נחפר בידי אדם זרטל בשנות השמונים וזוהה על ידו כ"מזבח יהושע". בהסכמי אוסלו נקבע שהאתר יהיה בשטח B, באחריות אזרחית של הרשות הפלסטינית, ובמשך שנים לא התקיימה בו פעילות משמעותית.

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

בפברואר 2021 פגעו עבודות סלילה של כביש מעצירה א־שמאליה לשכם בחלק מקיר האבן החיצוני של האתר. עמק שווה גינתה את הפגיעה ואת היעדר הפיקוח של רשות העתיקות הפלסטינית (Emek Shaveh, 2021), אך אירוע נקודתי זה הפך לזרז של קמפיין רחב שהציג את האתר כ"מזבח יהושע" הנתון להרס מכוון, כחלק מניסיון "למחוק את ההיסטוריה היהודית". ראש המועצה האזורית שומרון, יוסי דגן, שלח את עובדי המועצה לבנות מחדש את הקיר – בשטח B (גרינברג ואחרים, 2023).

אתר סינון העפר מהר עיבל בשבי שומרון, על השלט לוגו קמ"ט ארכיאולוגיה, מאי 2023

מאז הפך הר עיבל לזירה שבה נבחנים, שלב אחר שלב, גבולות הסמכות הישראלית. ביוני 2023 הוצאו מן האתר כ־80 מ"ק עפר בחפירה שקיבלה את אישורו של הקמ"ט אך ללא רישיון, בליווי צבאי; העפר הועבר לסינון ציבורי בשבי שומרון, ועל שלטי מפעל הסינון הופיעו זה לצד זה סמלי קמ"ט ארכיאולוגיה, המנהל האזרחי והמועצה האזורית שומרון, אף ש"למנהא"ז ולקמ"ט ארכיאולוגיה אין סמכות בשטח B" (עמק שווה, 2023ב). בספטמבר 2023 הופצו טענות על פגיעה נוספת באתר; עמק שווה הראתה כי מדובר בקמפיין של תודעה כוזבת, וכי העבודות היו בכביש גישה לשכונה, מחוץ לגבולות האתר (עמק שווה, 2023ד). בדיון בוועדת המשנה לענייני יהודה ושומרון של הכנסת (ספטמבר 2023) הציג יו"ר "שומרים על הנצח" תוכנית להפיכת המקום לאתר קולט קהל, וראש הקמ"ט ציין כי הר עיבל נמצא "בטופ 10" של סדרי העדיפויות של היחידה (Emek Shaveh, 2023b).

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

עיבל, אוקטובר 2023

ב־2 באוקטובר 2023 – חמישה ימים לפני מתקפת חמאס – אבטחו כוחות גדולים של צה"ל צעדה המונית של כ־10,000 מתנחלים לאתר בהר עיבל, בשטח B, בהשתתפות השרה אורית סטרוק. ראש המועצה האזורית שומרון, יוסי דגן, הכריז כי "נפעיל כאן את הריבונות שלנו" (Jerusalem Post, 2023). גם במהלך המלחמה המשיכה ועדת המשנה של הכנסת לקדם את הפיכת האתר לאתר קולט קהל.

בסוף יוני 2024 הסמיך הקבינט את המנהל האזרחי לפעול באתרי מורשת בשטח B, וב־2025 הכריז הקמ"ט, לראשונה, על הר עיבל כאתר עתיקות בשטח B (Emek Shaveh, 2025b). דגן העניק מזוזות שנעשו מאבני האתר לשגריר ארה"ב מייק האקבי ולשר החוץ ההונגרי; "האבנים מן האתר אינן של ישראל כדי שתחלק אותן במתנה", הגיבה עמק שווה (Emek Shaveh, 2025b). במאי 2026 הציבה המועצה האזורית שומרון באתר שלט הכוונה רשמי בעברית "בעקבות החלטת קבינט מיוחדת", בטקס בהשתתפות השרים אליהו וסטרוק (Emek Shaveh, 2026d), ובתוכנית שאושרה באוגוסט 2026 נכלל מוזיאון באלון מורה שיציג ממצאים מהר עיבל (דשא, 2026).

קמ"ט ארכיאולוגיה, שר המורשת, ראש מועצת שומרון והשרה להגנת הסביבה משתתפים בפרויקט הסינון של הממצאים בהתנחלות שבי שומרון

הר עיבל אינו מקרה של שימור אתר קיים או של התמודדות עם איום מיידי על עתיקות. זהו מקרה של יצירת אתר: יצירת נרטיב, יצירת נוכחות אזרחית וביטחונית, ויצירת עילה מוסדית לפעולה ישראלית בשטח הנתון לאחריות אזרחית

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

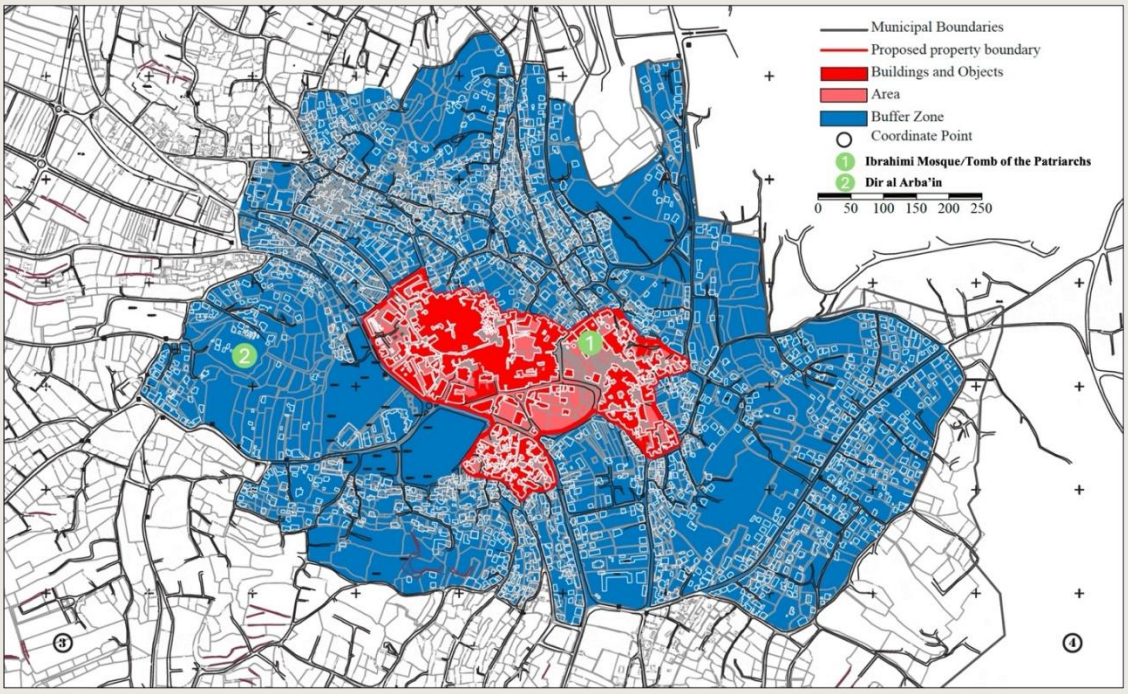
פלסטינית. הארכיאולוגיה משמשת כאן כלי לשחיקה הדרגתית של ההבחנה בין שטח **C** לשטח **B**, ולבינון מציאות שבה פעילות ישראלית אזרחית בלב אזורים שהוסדרו בהסכמים מדיניים נתפסת כלגיטימית.

5.6 מקרה בוחן: חברון

תל רומיידה

תל רומיידה (תל חברון) שוכן בלב שכונת רומיידה בחברון, באזור **H2**, והוא אתר רב־שכבתי המשקף רצף יישובי מן האלף הרביעי לפנה"ס ועד התקופה העות'מאנית. הקשר בין חפירות בתל לבין ההתנחלות בחברון אינו חדש: מאז שנות השמונים שימשו החפירות כלי להסדרת נוכחות מתנחלים ולהרחבתה. בין 2014 ל־2017 נערכה בתל חפירה שנועדה להכשיר את האתר לתיירות, ובסוף 2017 הועבר ניהולו למנהל האזרחי, לאחר שעתירה של עמק שווה ושוברים שתיקה מנעה את העברתו לוועד היישוב היהודי בחברון (**Emek Shaveh**, 2017). ב־2018 נפתח האתר לקהל, בסמיכות להחלטות על הקמת שכונת התנחלות חדשה בעיר.

בינואר 2024, בסיור של שר המורשת בחברון ששודר בשידור חי בעמוד הפייסבוק של השר, דרש ראש היישוב היהודי בחברון לחפור בחלקה בתל בטענה ש"פה אנחנו נמצא את החרב של גולית. זה ארמון דוד!". בשיחה בין השר, נציג הקמ"ט וראש היישוב היה ברור כי מדובר בקרקע פרטית, והדיון לא נסב על עצם החוקיות אלא על הדרכים לעקוף אותה, תפיסה צבאית או הפקעה. ב־2025 החלה היחידה לחפור בקרקע שלפי כל הסימנים היא בבעלות פלסטינית פרטית, בהשתתפות צעירים מתנחלים מן האזור, כדי להרחיב את המתחם התיירותי (**Peace Now**, 2025a; **Emek Shaveh**, 2025b). הר־אבן הסביר כי "החלק המעניין יותר הוא להגיע אל השכבות שבתוך העיר", שכבות "תקופת דוד" (ארליך, 2025ב). חשוב לזכור כי כבר בתכנית החומש של 2019 נכתב שחפירה בחלקה 54 בתל "אינה אפשרית כיום מסיבות משפטיות" (שומרים על הנצח, 2019). המסמך של 2025 כבר מתקצב את "תל חברון" כאחד משש המגה פרויקטים (קמ"ט ארכיאולוגיה, 2025א).

דיר אל־ארבעין ("קבר ישי ורות")

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

בסמוך לתל, באתר דיר אל־ארבעין, מבנה מסגד שנבנה על שרידי כנסייה ביזנטית ומעולם לא נחקר ארכיאולוגית – ביצעו המתנחלים בשנים האחרונות עבודות פיתוח אינטנסיביות, ללא ליווי ארכיאולוגי או אדריכלי, שגרמו לאובדן מידע מקצועי שאינו ניתן לשחזור. בסיור השר הבהיר ראש היישוב היהודי כי הקמ"ט "לא איתנו כאן", אף שמדבריו עלה כי היחידה מודעת לבעייתיות העבודות ובחרה להעלים עין. מאז התרחבה רחבת האתר עד לחפירה החדשה ולגן הלאומי. ביוני 2026 העבירה מועצת התכנון העליונה את סמכויות התכנון במרכז חברון מעיריית חברון ל"מנהלת השירותים האזרחיים" של היישוב היהודי, כולל שמונה אתרים דתיים ובהם קבר ישי ורות, ביישום החלטת הקבינט מפברואר 2026; סמוטריץ' הגדיר זאת "ביטול הסכם חברון" (**Peace Now**, 2026).

מערת המכפלה: המעלית והקירוי

מערת המכפלה, אתר קדוש ליהודים ולמוסלמים ומבנה הרודיאני שלם שעליו נבנו כנסייה ומסגד, היא אחד האתרים הרגישים בעולם. ב־2020 אישר המנהל האזרחי, בניגוד לעמדת עיריית חברון והווקף, תוכנית לבניית מעלית ונתיב הנגשה למבנה; עמק שווה ותושבי חברון הגישו עררים, שנדחו (**Emek Shaveh**, 2020b; **Emek Shaveh**, 2020c). הבנייה החלה במרץ 2022 והושלמה במאי 2023, בעלות של כ־5 מיליון ש"ח; במהלכה נחשפו ממצאים ארכיאולוגיים (פריד, 2023א). בספטמבר 2025 הלך המנהל האזרחי צעד נוסף: ראש המנהל האזרחי חתם על צו הפקעה של 288 מ"ר בקומת התפילה העליונה, לצורך קירוי החצר הפנימית – בפעם הראשונה שישראל מפקיעה חלק מן המתחם הקדוש עצמו (**Peace Now**, 2025b). לפי הצו, ההפקעה נדרשה "כיוון שעיריית חברון סירבה לשתף פעולה עם קירוי המתחם" (זית, 2025). העבודות – גג מתכת וזכוכית, מיזוג, חשמל וניקוז – בוצעו בקיץ 2026 והושלמו לקראת החגים (**Benson**, 2026; **Botbol**, 2026).

המקרה של חברון ממחיש כיצד הארכיאולוגיה והמורשת משמשות לעיגון נוכחות ישראלית אזרחית בלב מרחב עירוני פלסטיני צפוף. ב־2023 לבדה הועברו לקמ"ט 10.2 מיליון ש"ח "עבור פרויקט תשתית מורשת הישוב היהודי בחברון" (קמ"ט ארכיאולוגיה, 2025א) – כלומר, היחידה מממנת במפורש את תשתיות ההתנחלות בעיר.

צילום אוויר שממחיש את השינויים באזור מערת המכפלה (צילום אוויר נלקח מ-**GovMap**)

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

השרים בצלאל סמוטריץ' ואורית סטרוק מבקרים במערת המכפלה בזמן העבודות ובליווי בכירי יחידת קמ"ט ארכיאולוגיה (צילום: דוברות השר בצלאל סמוטריץ')

5.7 מקרה בוחן: בריכת פצאיל / סמסם

הבריכה העתיקה בכפר פצאיל, צפונית לירייחו בבקעת הירדן, היא מאגר מים גדול הניזון ממעיין, הממוקם בשטח C על קרקע פרטית של משפחה פלסטינית מן הכפר. האתר לא נחקר ארכיאולוגית ותיארוכו אינו ידוע, אך בשיח הישראלי מכונה המקום "בריכת הורדוס" (Al Jazeera, 2026). פצאליס, העיר שייסד הורדוס באזור, מופיעה במקום ה־13 בתכנית החומש של 2019 ובקבוצה א' של סקר 2021, ו"פצאליס" נכללה ברשימת אתרי ההצלה של הקמ"ט לשנת 2025 (קמ"ט ארכיאולוגיה, 2025א).

ביוני 2026 השתלטו מתנחלים על צינור ההשקיה של החקלאי הפלסטיני בעל הקרקע והטו את מי המעיין למילוי הבריכה, שהוצגה ברשתות כאטרקציה. מתאם פעולות הממשלה בשטחים מסר כי המים הוטו "ללא אישור" וכי העניין ייבדק (Magid, 2026). אולם במקום אכיפה הגיע גיבוי: השר סמוטריץ' התחייב ל־3 מיליון ש"ח לשיקום "בריכות הורדוס", ח"כ צבי סוכות קפץ לבריכה עם מאות מטיילים, ושר המורשת שיבח את הקבוצה שהטתה את המים, הבטיח להפוך את המקום ל"גן עדן" והוסיף כי "אין דבר כזה אומה פלסטינית" (AP, 2026). מנכ"ל משרד המורשת הודיע כי "לאחר חגי תשרי יחלו עבודות שימור מקיפות בבריכת הורדוס, בעלות של כשלושה מיליון שקלים" (ברוך ע', 2026), ובתחילת אוקטובר 2026 החלו העבודות בהובלת מנהלת ההתיישבות והמנהל האזרחי, אחרי שהבריכה רוקנה לצורך סקר ארכיאולוגי של המנהל האזרחי (AP, 2026; Sela-Eitam, 2026).

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

שלט שנתלה באוגוסט 2026 על ידי לשכת השר סמוטריץ' בבריכת סמסם (בריכת פצאיל) שזוהתה על ידי המתנחלים כבריכה שנבנתה על ידי הורדוס (צילום: לשכת השר סמוטריץ')

המקרה של פצאיל ממחיש את הדפוס בצורתו הבוטה ביותר: השתלטות פרטית של מתנחלים על משאב פלסטיני, מים וקרקע, מוכשרת בדיעבד באמצעות שפת "המורשת", ממומנת בכסף ציבורי ומבוצעת בידי זרועות המנהל האזרחי. הארכיאולוגיה אינה מקדימה כאן את ההשתלטות; היא מגיעה אחריה, כדי לקבע אותה.

5.8 דפוסים משותפים

ארבעת מקרי הבוחן שונים זה מזה במיקומם, במעמדם התכנוני ובהקשרם ההיסטורי, אך כולם משקפים דפוס פעולה עקבי:

- **מהצלה לפיתוח: בכל המקרים מתבצע מעבר מארכיאולוגיה המוצגת כפעולת ניהול, שימור או הצלה, לארכיאולוגיה יוזמת ומפתחת, שתכליתה שימוש אזרחי ישראלי קבוע, תנועת מבקרים ותשתיות תיירות ארוכות טווח.**
- **הפקעה ותפיסה: הפיתוח מלווה בהפקעה או בתפיסה של קרקע פרטית ושל נכסים פלסטיניים – 1,800 דונם בסבסטיה, חלק מן המתחם הקדוש במערת המכפלה, מים וקרקע בפצאיל – הרבה מעבר לנדרש לשמירה על העתיקות.**
- **שחיקת חלוקת השטחים: הר עיבל, בריכות שלמה (אתר נוסף שלא נסקר בדו"ח זה) וחברון ממחישים כיצד הארכיאולוגיה משמשת "פתח כניסה" לשטחי B ו־A ולשטחים שהוסדרו בהסכמים מדיניים.**
- **שותפות עם המתנחלים: המועצות האזוריות, ארגוני המתנחלים ותלמידי ישיבות ומכינות הם שותפים לחפירה, לפיתוח ולהפעלה, ולעיתים קרובות הם שיוזמים את המהלך, והמדינה מצטרפת אחריהם.**
- **מחיקת הפלסטינים: בכל המקרים נעדרת כמעט לחלוטין התייחסות לאוכלוסייה הפלסטינית – לזיקותיה לאתרים, להשפעת הפיתוח על חייה, לנגישות או לאפשרות של ניהול משותף. גם השכבות הנוצריות והמוסלמיות של האתרים נדחקות לשוליים לטובת סיפור יחיד.**

לצד המקרים שנסקרו כאן יש שורה ארוכה של אתרים שבהם החל הפיתוח או שנכללו בתוכנית הרב־שנתית – ארמונות החשמונאים ביריחו, שבהם הוצא צו תפיסה לרצועת גישה ובסמוך להם נהרסו בתי הכפר עין א־דיוק א־תחתא; נבי

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

סמואל, שבו הוצא צו הפקעה ל־101 דונם הכולל את המסגד; והרודיון (Emek Shaveh, 2026d) – וגם אתרים שבהם הקמ"ט העלים עין מפגיעה של מתנחלים, כמו בבתיר, אתר מורשת עולמית של פלסטין שבלבו הוקם מאחז. מי שמוציא לפועל את המדיניות הזו הוא קמ"ט ארכיאולוגיה, הפועל כזרוע ביצועית של מדיניות ממשלתית אזרחית שמטרתה נוכחות, נרטיב ושליטה מרחבית.

אחד מהבתים שנהרסו על ידי מתנחלים בסמוך לאתר הארכיאולוגי ארמונות החשמונאים

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

6. זו לא טעות, זו מדיניות

אם נותר ספק באשר לתכליתה של הפעילות הארכיאולוגית שמקדמת ישראל בגדה, דבריהם של מקבלי ההחלטות עצמם מסירים אותו. פרק זה מביא התבטאויות של הדרג המדיני, של הנהלת היחידה ושל אנשי מקצוע בה, ובוחן את השיח הארכיאולוגי שמשרד המורשת והקמ"ט מבקשים לייצר.

6.1 הדרג המדיני: ארכיאולוגיה כהוכחת בעלות

שר המורשת עמיחי אליהו

לאורך כהונתו של אליהו שבים וחוזרים מסרים הממסגרים את הארכיאולוגיה כראיה לבעלות בלעדית על הארץ וכאמצעי מאבק פוליטי. לאחר פרסום ההודעה על הפקעת סבסטיה אמר:

> "הארכיאולוגיה וההיסטוריה מוכיחות שוב ושוב מי הם בעלי הבית האמיתיים של יהודה ושומרון וכל חלקי ארץ ישראל. שקרני אונסק"ו רצו להמשיך בשקריהם ולהכריז על המקום כאתר מורשת פלשתיני, רק שפשוט אין עם כזה [...] סבסטיה הוא אחד מהסמלים המרכזיים של מלכות ישראל בימים ההם, וממשיך לפעול כדי להפוך אותו גם לסימבול מרכזי גם בזמן הזה" (ערוץ 7, 2025ב).

הדברים, שהופצו גם בדף הפייסבוק של קמ"ט ארכיאולוגיה (קמ"ט ארכיאולוגיה, 2025ב), מחברים ישירות בין ממצא ארכיאולוגי, נרטיב מקראי וריבונות בהווה. די בקיומה של שכבה יהודית קדומה – גם כשהיא אחת מני רבות – כדי להצדיק השתלטות, פיתוח ונישול; ושלילת קיומו של העם הפלסטיני משמשת לשלילת זיקתו לאתר.

עם אישור תוספת התקציב באוקטובר 2025 הוסיף אליהו: "חיזוק ופיתוח אתרי המורשת שלנו ביהודה ושומרון אינם תלויים בהחלטות פרלמנטים מעבר לים [...] אנחנו לא מחכים – אנחנו פועלים" (ערוץ 7, 2025א). הדגש אינו על שימור או הצלה, אלא על פעולה ריבונית חד־צדדית, במודע ובניגוד למסגרות משפטיות ובינלאומיות. גם בסיור ביריחו לקראת רישום תל א־סולטאן כאתר מורשת עולמית של פלסטין (ספטמבר 2023) אמר: "זה לא יכול להיות מורשת של העם הפלסטיני [...] מי שיחפור פה 3 קילומטר בתוך האדמה לא ימצא פה אפילו מטבע או חרס אחד של הפלסטינים" (ברוך ח', 2023). ובערב שנערך בבריכת ההרודיון ביוני 2026 סיכם: "הנשק שלנו הוא החיבור לתנ"ך" (ברוך ח', 2026).

השר אינו מסתפק בהצהרות. באפריל 2025 הורה לרשות העתיקות לבטל את השתתפותו של פרופ' רפי גרינברג, יו"ר עמק שווה, בכנס החברה לחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה – והכנס כולו נדחה (**Tercatin**, 2025).

שרים וחברי כנסת נוספים

השר בצלאל סמוטריץ', השולט במנהל האזרחי, הגדיר את ההחלטה על 113 מיליון ש"ח לאתרי מורשת באוגוסט 2026 "מעשה ציוני מן המעלה הראשונה" (דשא, 2026), והבהיר במקום אחר: "יהודה ושומרון שייכת לנו"; "סיפוח פירושו לקחת משהו שאינו שלך" (**Al-Shalchi**, 2025). ח"כ צבי סוכות, שעמד בראש ועדת החינוך של הכנסת בעת שנדונה בה הצעת החוק להקמת "רשות המורשת", קפץ לבריכות שלמה בשטח **A** ולבריכת פצאיל לאחר ההשתלטות עליה, ובירך על החלטת הקבינט שמשכה לישראל את "הסמכויות לאכוף את החוק בכל אתרי המורשת שלנו גם בשטח בי" (עמק שווה, 2024א). שדולת ארץ ישראל בראשות ח"כ לימור סון הר־מלך וח"כ שמחה רוטמן הובילה את "סיור החירום" ביריחו בספטמבר 2023 (ברוך ח', 2023). וראש הממשלה בנימין נתניהו הצהיר במאי 2026, עם אישור תוכנית של 250 מיליון ש"ח, כי "כמעט בכל אבן, תל ואתר מורשת טמונים אלפי שנות היסטוריה של העם היהודי בארץ ישראל" (ערוץ 7, 2026).

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

6.2 הנהלת היחידה: כפיפות ויישום מדיניות

בני הר־אבן, קמ"ט ארכיאולוגיה

דבריו של ראש היחידה מאשרים כי היא אינה פועלת עוד כגוף מקצועי עצמאי הכפוף למפקד הצבאי, אלא כזרוע ביצועית של הדרג המדיני האזרחי. בריאיון למקור ראשון הסביר כי "יש לי שני בוסים" – משרד המורשת והמנהל האזרחי – ותיאר את השינוי בסמכויות היחידה: "קמ"ט ארכיאולוגיה היום היא סמכות מקבילה למשטרת ישראל בעניין חוק העתיקות. אנחנו יכולים לעצור אדם, לחקור אותו, להכין את כתב האישום ולהגיש לבית המשפט הצבאי" (כריש חזוני, 2025). בדיונים בכנסת כינה את שר המורשת "השר שלי" (ארליך, 2025ב) – ביטוי החורג משפה מנהלית־מקצועית ומעיד על תפיסה של כפיפות ישירה לשר אזרחי, ולא על עצמאות מקצועית של קצין מטה הפועל כנאמן זמני של שטח כבוש.

קמ"ט ארכיאולוגיה בני הר-אבן בכנסת בדיון על חוק רשות מורשת יהודה ושומרון, משמאל משה גוטמן, יו"ר "שומרים על הנצח"

גם את תכלית הארכיאולוגיה הגדיר הר־אבן במונחים של חיבור לאומי ולא של מחקר: "בסוף המטרה היא לחבר את עם ישראל לשורשים שלו" (כריש חזוני, 2025). בטקס בבריכת ההרודיון תיאר את התקופה כ"דרך חדשה" ואת שימור הבריכה כ"עוד צעד בדרך הארוכה שלנו" (ברוך ח', 2026). מה שנעדר מדבריו – בכנסת, בטקסים ובראיונות – הוא כל התייחסות לאוכלוסייה הפלסטינית, לזכויותיה התרבותיות או להשפעת הפעילות הארכיאולוגית על חייה.

איתי גרנק, מנכ"ל משרד המורשת

מנכ"ל המשרד, העומד בראש ועדת ההיגוי שקובעת את סדרי העדיפויות של היחידה, תיאר את המאבק בחרם האקדמי כ"יעד אסטרטגי" והודיע כי המשרד פועל "לגייס את תמיכתם של קהילות אוהבי ישראל מרחבי העולם" (ברוך ח', 2025). כאמור, הוא גם הסביר את הצורך לפעול מהר משום ש"תמיד יכולים לבוא שרים ומנכ"לים אחרים ולשנות מדיניות" (ברוך ע', 2026).

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

6.3 גורמי מקצוע ביחידה: זהות, ביטחון והיפוך ההיגיון המקצועי

אייל פריימן, סגן קמ"ט ארכיאולוגיה

התבטאויותיו של סגן ראש היחידה מאירות נדבך נוסף בתפיסת העולם המנחה אותה. בריאיון ל־ynet התייחס לביקורת האקדמית על חפירות ישראליות בגדה – לא כעמדה אתית־משפטית לגיטימית אלא כבעיה שיש להתגבר עליה: לדבריו, בעבר "המערכת ויתרה על מקומות", אך "כיום – בחיים לא היינו מוותרים, כל מקום שאני רוצה לחפור בו אני חופר", ו"המשרד למורשת משקיע בזה כסף" (בן קימון, 2025). כאן מתהפך ההיגיון: הימנעות מחפירה בשטח כבוש, שהיא חובה משפטית ומוסכמה מקצועית, מוצגת ככשל שיש "למלא" באמצעות תקצוב ממשלתי. במקום אחר הודה פריימן כי בשל החרם "חוקרים בורחים מיהודה ושומרון כמו מאש", וכי "אנחנו בצלילה חופשית" (זית, 2026א).

ד"ר אהרן טבגר, ראש ענף פרסום ביחידה

טבגר, ממונה על הכנסים והפרסומים ביחידה, הוא מחותמי תכנית החומש של "שומרים על הנצח" מ־2019 (ראו פרק 3). בסרטון שצולם בחפירת הצלה בצפון השומרון קשר במפורש בין נוכחות יהודית בשטח לבין שיקולים ביטחוניים: "במשך עשרים שנה לא הסתובב פה אף יהודי ולכן הטרור נסק פה לשמיים". בהמשך התייחס לזהות החופרים: "הפועלים שיש לקמ"ט ארכיאולוגיה זה פועלים ערבים, פלסטינים [...] זו פעם ראשונה פיילוט שחפירת הצלה בקמ"ט ארכיאולוגיה מתבצעת על ידי נערים [...] חבר'ה מישיבת רגבים", וסיכם: "עושים גם היסטוריה בזה שחופרים בצפון השומרון, עושים היסטוריה בזה שחבר'ה, נערים יהודים, באים ומשתתפים בחפירה כפועלים לכל דבר". זהות החופרים נתפסת כאן כעניין אידאולוגי, וחפירת הצלה – כהישג לאומי־חינוכי וכאמצעי לביסוס נוכחות.

6.4 השיח הארכיאולוגי: הכנסים הבינלאומיים של הקמ"ט ומשרד המורשת

הניסיון לנרמל את הפעילות הארכיאולוגית בשטח הכבוש מתבטא גם בזירה האקדמית. בפברואר 2025 קיימו משרד המורשת וקמ"ט ארכיאולוגיה את "הכנס הבינלאומי הראשון לארכיאולוגיה ושימור אתרים ביהודה ושומרון" במלון דן בירושלים, בשיתוף אוניברסיטת בר־אילן, אוניברסיטת אריאל, המועצה לשימור אתרי מורשת והמנהל האזרחי, ובהשתתפות כ־300 חוקרים (ברוך ח', 2025). בכנס השתתפו חוקרים מאוסטריה, מארה"ב, מאיטליה, ממלטה ומאוסטרליה, ובהם סקוט סטריפלינג מהר עיבל – אך אף לא חוקר פלסטיני אחד (ארליך, 2025א; Emek Shaveh, 2025a). פרופ' רפי גרינברג, יו"ר עמק שווה, פנה במכתב פתוח למשתתפים, והקרן לחקר ארץ ישראל הבריטית (PEF) הודיעה כי לא תפרסם חומרים מחפירות לא חוקיות בגדה (PEF, 2025).

הכנס השני נפתח ב־16 ביוני 2026 בערב חגיגי בבריכת ההרודיון, במסגרת "דרך ארץ מורשת", ובו הוענק "פרס מורשת ישראל" לשגריר ארה"ב מייק האקבי (ברוך ח', 2026). הפעם סירבה אוניברסיטת בר־אילן לתת חסות לכנס, וההשתתפות הבינלאומית הייתה מצומצמת משמעותית. במהלך נאומו של השר אליהו יצאו מן האולם חוקרים, ובהם פרופ' ארן מאיר מבר־אילן, שתיאר את הדברים כ"עמדות פוליטיות מאוד, חד־צדדיות, ימניות ומעין פשיסטיות" (Tercatin, 2026).

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

מטרת הכנסים אינה דיון מדעי פתוח, אלא יצירת לגיטימציה בינלאומית לחפירות בשטח כבוש. לפי עמדת עמק שווה, השתתפות בכנסים כאלה מנוגדת לחובה הבינלאומית שלא לסייע בשימור מצב בלתי חוקי (Emek Shaveh, 2026g).

6.5 מסקנות

בשנים 2023–2026 חל שינוי עקבי בפעילות יחידת קמ"ט ארכיאולוגיה. היחידה הוכפפה בפועל לממשלת ישראל ולמשרד אזרחי, והפכה למוציאה לפועל של תוכניות ממשלתיות רחבות היקף שמרכזן פיתוח אתרים ארכיאולוגיים כאתרים קולטי קהל וקיבוע שימוש ישראלי ארוך טווח במרחב. השינוי הושג בשילוב של מהלכים מוסדיים, תקציביים ומשפטיים: הכפפת התקנים, הזרמת תקציבים צבועים דרך החלטות ממשלה, ועדת היגוי אזרחית הקובעת סדרי עדיפויות, והרחבת סמכויות היחידה – לסמכויות מעין־משטרתיות ולשטחי A ו־B.

הדו"ח הראה כי אין מדובר בתהליך מקרי. הרעיונות, רשימות האתרים ואפילו השפה מקורם בתוכניות שניסחו ארגוני המתנחלים בשנים 2019–2021, ואנשים שחתמו עליהן עובדים כיום ביחידה. מקרי הבוחן הראו כיצד המדיניות מתורגמת להפקעות, לתשתיות קבע, להכנסת מבקרים ישראלים לאתרים ולהטמעתם במארג ההתנחלותי, תוך התעלמות כמעט מוחלטת מזכויותיהן ומזיקותיהן של הקהילות הפלסטיניות. ופרק זה הראה כי מקבלי ההחלטות אינם מסתירים את כוונותיהם: בעיניהם הארכיאולוגיה היא "הוכחת בעלות", "נשק" ו"מאבק פוליטי".

במישור המשפטי, המשמעות חמורה. קמ"ט ארכיאולוגיה הוקם כיחידה צבאית דווקא משום שהחוק הבינלאומי אוסר על ישראל להחיל את מוסדותיה האזרחיים על השטח הכבוש. הכפפתה בפועל לשר אזרחי, ניהולה באמצעות תקציבים ותוכניות של משרד אזרחי והרחבת סמכויותיה אל מעבר להסדרים המדיניים הם בדיוק המהלכים שבית הדין הבינלאומי לצדק זיהה כסיפוח, ושוועדת החקירה של האו"ם הגדירה כ"מעשה ברור של סיפוח בלתי חוקי". הארכיאולוגיה בגדה הפכה, כלשון המשנה, ל"קרדום לחפור בו".

לנוכח זאת, עמק שווה קוראת:

- לממשלת ישראל – להחזיר את קמ"ט ארכיאולוגיה למעמדו כיחידה מקצועית הכפופה למפקד הצבאי בלבד, לבטל את החלטות הקבינט המרחיבות את סמכויותיו לשטחי A ו־B, ולהקפיא את ההפקעות ואת פרויקטי הפיתוח באתרים. לשמר את מערך האכיפה למניעת שוד בלבד, אך תחת פיקוח קפדני שיבטיח כי הסמכויות שניתנו לפקחי היחידה לא ישמשו באופן שרירותי נגד האוכלוסייה הפלסטינית המוגנת.
- ליחידה עצמה – לפעול לפי חובותיה כנאמן זמני: להגביל את החפירות להצלה הכרחית, לשתף את הקהילות והרשויות הפלסטיניות, לפרסם את רישיונות החפירה, את מקום הממצאים ואת תקציביה, ולהציג באתרים את כל התקופות והתרבויות.
- לקהילה הארכיאולוגית בישראל ובעולם – לדרוש מהקהילה המקצועית הישראלית, בדגש על יחידת קמ"ט, להימנע משיתוף פעולה עם חפירות, כנסים ופרויקטים שאינם עומדים בדרישות הדין הבינלאומי, כנדרש מחובת אי־ההכרה ואי־הסיוע שקבע בית הדין הבינלאומי.

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

ביבליוגרפיה

ארליך א' 2025א. הכנס הבינלאומי הראשון לארכיאולוגיה וקרנפים ביהודה ושומרון. זמן ישראל (8.2.2025).
https://www.zman.co.il/560675

ארליך א' 2025ב. עמדותיו של קמ"ט ארכיאולוגיה ביו"ש מעלות שאלות לגבי עצמאות היחידה. מקור ראשון (3.12.2025).
https://www.makorrishon.co.il/opinions/article/218869

ארליך א' 2026. המשרד למורשת יהודית. זמן ישראל (20.1.2026). https://www.zman.co.il/656803

בכר ע' 2023. הממשלה אישרה 32 מיליון ש"ח לשיקום ופיתוח הגן הלאומי סבסטיה. (7.5.2023) IAS
https://www.ias.co.il/?p=139439

בן קימון א' 2025. חופרים זהות: מאחורי המהפכה הארכאולוגית ביהודה ושומרון. (19.12.2025) ynet
https://www.ynet.co.il/judaism/discourse/article/rknsgizq11x

ברוך ח' 2023. שדולת ארץ ישראל בסיור חירום ביריחו המקראית. ערוץ 7 (3.9.2023). https://www.inn.co.il/news/612796

ברוך ח' 2025. מנכ"ל משרד המורשת מציב יעד אסטרטגי: מאבק בחרם האקדמי. ערוץ 7 (11.2.2025).
https://www.inn.co.il/news/661106

ברוך ח' 2026. השר אליהו בבריכת הורדוס: "מחזירים לעם ישראל את אוצרותיו". ערוץ 7 (18.6.2026).
https://www.inn.co.il/news/699348

ברוך ע' 2026. אחרי עשרות שנות הזנחה: המהפכה ההיסטורית שתשנה את פני אתרי המורשת ביהודה ושומרון. ערוץ 7 (5.8.2026).
https://www.inn.co.il/news/703284

ברסקי א' ואלימלך נ' 2022. חסינות לחיילי צה"ל ומאסר על פרוטקשן: עיקרי ההסכם בין עוצמה יהודית לליכוד. מעריב (22.12.2022).
https://www.maariv.co.il/news/politics/Article-967192

גוטמן מ', דרך ג' ומלט א' 2021. סקר המורשת הלאומית: אתרי מורשת היסטוריים ביהודה, שומרון ובקעת הירדן – תמונת מצב ארכיאולוגית ודרכי פעולה (נייר עמדה 3). פורום שילה.

גרינברג ר', שיף ח', נתיב א', ארליך א' וארד א' 2023. ארכאולוגיה וגניבת דעת בהר עיבל. ירושלים: עמק שווה.
https://emekshaveh.org/he/mt-ebal-gaslighting

דשא י' 2026. נחשפת התוכנית שתהפוך את אתרי המורשת ביו"ש למוקדי תיירות. ישראל היום (4.8.2026).
https://www.israelhayom.co.il/news/local/article/21125423

זית א' 2025. קירוי חצר מערת המכפלה: חלק ממהלך ריבונות נרחב. מקור ראשון (16.9.2025).
https://www.makorrishon.co.il/news/settlement/article/199912

זית א' 2026א. החרם האקדמי: ארכיאולוגים שחופרים ביו"ש נאלצים למחוק את שיוכם הארגוני. מקור ראשון (21.6.2026).
https://www.makorrishon.co.il/news/local/article/343706

זית א' 2026ב. מעל 100 מיליון שקל יוקצו לפיתוח עשרות אתרי מורשת ביו"ש. מקור ראשון (4.8.2026).
https://www.makorrishon.co.il/news/settlement/article/356875

טבגר א' ללא תאריך. [סרטון מחפירת הצלה בצפון השומרון]. פייסבוק. https://www.facebook.com/reel/1378963580407555

כוכבי מ' (עורך) 1972. יהודה, שומרון וגולן: סקר ארכיאולוגי בשנת תשכ"ח. ירושלים.

כריש חזוני ה' 2025. "עצרנו את ההרס ואנחנו שולטים במצב": המהפכה בבלימת שוד העתיקות ביו"ש. מקור ראשון (25.11.2025).
https://www.makorrishon.co.il/magazine/history/article/215949

מבקר המדינה 1969. מכתב מס' 484/5 מיום 11.12.1969 בעניין ביקורת שנערכה באגף העתיקות. ירושלים.

מזורי ד' 2017. שלדים מנופצים: שודדי עתיקות רוקנו את מערת הגולגולות. (13.9.2017) nrg
https://www.makorrishon.co.il/nrg/online/1/ART2/894/775.html

מזרחי י' 2012. פרויקט "אתרי מורשת לאומיים" בגדה המערבית – חשיבות ארכיאולוגית ומשמעות פוליטית. ירושלים: עמק שווה.

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

משרד המורשת 2023. הממשלה אישרה העברת תחומי פעילות וחברות ממשלתיות לאחריות משרד המורשת [הודעה לעיתונות] (29.1.2023). https://www.gov.il/he/pages/govok

נוי מ' 2023. אתרי מורשת לאומיים – מבט משווה. ירושלים: הכנסת, מרכז המחקר והמידע.

סרוגים 2021. הושקה תכנית למלחמה בשוד עתיקות ביו"ש. סרוגים (4.1.2021). https://www.srugim.co.il/523352

סרוגים 2025. היסטוריה: החלו חפירות ארכיאולוגיות בסבסטיה – שומרון העתיקה. סרוגים (12.5.2025). https://www.srugim.co.il/1124666

עמוס ח' 2015. פרופסור אדם זרטל הלך לעולמו: "ארכיאולוג אמיץ". nrg (18.10.2015). https://www.makorrishon.co.il/nrg/online/1/ART2/732/143.html

עמק שווה 2016. הודעה לעיתונות: בג"ץ דחה את עתירת עמק שווה והרשה להעביר את הספרייה והממצאים הארכיאולוגים ממוזיאון רוקפלר למערב העיר (21.7.2016). https://emekshaveh.org/he/press-release-rockefeller-museum-july-petition-2016/

עמק שווה 2016א. חפירה חדשה של אוניברסיטת אריאל באדמות הכפר אל בירה (2.6.2016). https://emekshaveh.org/he/beitin-excavation-june-2016

עמק שווה 2022. הסקר של ארגוני המתנחלים על אתרי המורשת בגדה המערבית (11.1.2022). https://emekshaveh.org/he/settlers-report-prhttps://:/

עמק שווה 2023א. תכנית החירום הלאומית לייהוד הגדה המערבית (20.1.2023). https://emekshaveh.org/he/emergency-plan

עמק שווה 2023ב. חפירות השוד בהר עיבל חוזרות – הפעם בחסות קמ"ט ארכיאולוגיה (10.7.2023). https://emekshaveh.org/he/mt-ebal-staff-officer

עמק שווה 2023ג. נייר עמדה על התוכנית להצלה, לשימור, לפיתוח ולמניעת שוד והרס עתיקות באתרי מורשת ביהודה ושומרון ובבקעת הירדן (13.7.2023). https://emekshaveh.org/he/west-bank-plan

עמק שווה 2023ד. קמפיין תודעה כוזבת של המתנחלים: האתר הארכיאולוגי בהר עיבל לא נפגע (6.9.2023). https://emekshaveh.org/he/mt-ebal-fake-news

עמק שווה 2024א. הקבינט המדיני־ביטחוני החליט: אכיפה נגד הרס אתרי מורשת בשטחי B (4.7.2024). https://emekshaveh.org/he/cabinet-heritage-area-b

עמק שווה 2024ב. נייר עמדה: תיקון חוק רשות העתיקות כך שתוכל לפעול בשטחי הגדה המערבית (9.7.2024). https://emekshaveh.org/he/annexation-policy-paper

עמק שווה 2025א. נייר עמדה: חוק הסדרת הטיפול במורשת ובעתיקות ביהודה והשומרון, התשפ"ה–2025 – לקראת דיון בוועדת החינוך, התרבות והספורט (17.3.2025). ירושלים.

עמק שווה 2025ב. נייר עמדה לוועדת החינוך של הכנסת: הצעת חוק הסדרת הטיפול במורשת ובעתיקות ביהודה והשומרון (29.12.2025). ירושלים.

עמק שווה 2026א. הסיפוח הארכיאולוגי: החלטות הקבינט ורשות המורשת בדרך לקריאה ראשונה (10.2.2026). https://emekshaveh.org/he/annexational-law

עמק שווה 2026ב. נייר עמדה: לקראת הצבעה ראשונה על הצעת חוק רשות המורשת ביהודה והשומרון, התשפ"ו–2026 (11.5.2026). ירושלים.

עמק שווה ויש דין 2017. מנכסים את העבר: השימוש שעושה ישראל באתרים ובממצאים ארכיאולוגיים בגדה המערבית. ירושלים.

עמר ד' 2018. שוד ושבר. בשבע (26.1.2018). https://www.inn.co.il/news/364792

ערוץ 7 2023. השר עמיחי אליהו בכנס ירושלים בניו יורק: המורשת שלנו היא החוסן הלאומי. ערוץ 7 (5.6.2023). https://www.inn.co.il/newshttps://:/603607

ערוץ 7 2025א. ביוזמת שר המורשת עמיחי אליהו: הממשלה אישרה 40 מיליון שקלים לפיתוח אתרים ארכיאולוגיים ביו"ש. ערוץ 7 (26.10.2025). https://www.inn.co.il/news/681615

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

ערוץ 7 2025ב. מהלך לשימור: הפקעה ופיתוח סביב אחד מאתרי העתיקות המרכזיים בשומרון. ערוץ 7 (20.11.2025). https://www.inn.co.il/news/683488/

ערוץ 7 2026. הממשלה אישרה תכנית ענק לשימור ופיתוח אתרי מורשת ביו"ש. ערוץ 7 (20.5.2026). https://www.inn.co.il/news/697333/

פורשר א' 2022. אחרי הפרסום ב"ישראל היום": 10 מיליון שקל יוקצו למאבק בהרס העתיקות. ישראל היום (23.1.2022). https://www.israelhayom.co.il/news/local/article/7279581/

פריד ש' 2023א. מערת המכפלה נגישה לנכים: הושלמה בניית ה"מעלון". מקור ראשון (31.5.2023). https://www.makorrishon.co.il/news/article/288484/

פריד ש' 2023ב. "בשורה אדירה": הממשלה אישרה 120 מיליון ש"ח לפיתוח ושימור אתרי עתיקות ביו"ש. מקור ראשון (17.7.2023). https://www.makorrishon.co.il/news/643715/

קמ"ט ארכיאולוגיה 2025א. יחידת קצין מטה לארכיאולוגיה ביהודה ושומרון – סקירת פעילות פיקוח ואכיפה, תקציב, מבנה ארגוני ותוכנית עבודה (20.1.2025). בית אל: המנהל האזרחי לאזור יהודה ושומרון (מסמך שהוצג בכנסת).

קמ"ט ארכיאולוגיה 2025ב. מהלך לשימור, הפקעה ופיתוח סביב אחד מאתרי העתיקות המרכזיים בשומרון [פוסט]. פייסבוק (נובמבר 2025). https://www.facebook.com/61574134658711/posts/1221551724988044 88/

קמ"ט ארכיאולוגיה ומשרד המורשת 2026. דרך ארץ מורשת [מפה] (אפריל 2026).

ריינשטיין ז' 2023. אושרה תוכנית של 120 מיליון שקל למניעת הרס עתיקות ביהודה ושומרון. וואלה (17.7.2023). https://travel.walla.co.il/item/3594732/

רפ י"ש 2022. ההישג של בן גביר: 150 מיליון ש"ח למשרד למורשת. סרוגים (22.12.2022). https://www.srugim.co.il/744520/

שומרים על הנצח 2019. [בשיתוף המרכז להגנה ולפיתוח מורשת התרבות בישראל] אתרי מורשת לאומית בסכנת אובדן ביהודה, שומרון ובקעת הירדן: רשימת מצאי לשיקום, שימור ופיתוח – תכנית חומש 2019–2024. ירושלים.

שרביט ע' 2023. הסיפוח הארכיאולוגי. זמן ישראל (19.2.2023). https://www.zman.co.il/373517

Adalah 2024. **Agreement Detailing Smotrich's Authority in the Defense Ministry Grants Powers Intended to Expand Settlement Enterprise** (17.4.2024). https://www.adalah.org/en/content/view/11096

Al Jazeera 2026. **What is 'Herod's Pool', and why is Israel developing it in the West Bank?** (5.10.2026). https://www.aljazeera.com/news/2026/10/5/what-is-herods-pool-and-why-is-israel-developing-it-in-the-west-bank

Al-Shalchi H. 2025. **Israel is Seizing an Ancient Historical Site to Turn It into a Tourist Site. NPR** (18.12.2025). https://www.wusf.org/2025-12-18/israel-is-seizing-an-ancient-historical-site-to-turn-it-into-a-tourist-site

AP 2026. **Far-right Settlers Divert West Bank Spring Water as Israel Backs Heritage Site Takeovers. Boston Globe** (26.9.2026). https://www.bostonglobe.com/2026/09/26/world/far-right-settlers-west-bank-spring-water-israel-heritage-site-takeovers/

Arad A. 2025. **Israel Preparing Largest Ever Act of 'Archeological Cleansing' in West Bank. +972 Magazine** (11.12.2025). https://www.972mag.com/sebastia-archeological-cleansing-west-bank/

Benson P. 2026. **Renovations Completed at Cave of the Patriarchs. JNS** (10.9.2026). https://www.jns.org/news/israel-news/renovations-completed-at-cave-of-the-patriarchs

Botbol A. 2026. **First Time in 2000 Years Israel Carrying Out Conservation Work at Tomb of the Patriarchs. JNS** (10.7.2026). https://www.heritagefl.com/story/2026/07/10/news/first-time-in-2000-years-israel-carrying-out-conservation-work-at-tomb-of-the-patriarchs/23619.html

Bothwell E. 2018. **Israel Approves West Bank Settlement University Law. Times Higher Education** (14.2.2018). https://www.timeshighereducation.com/news/israel-approves-west-bank-settlement-university-law

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

David A. 2023. New Studies Debunk Controversial Biblical Curse Tablet from Mt. Ebal. Haaretz (30.11.2023).

Emek Shaveh 2017. Update – The Site of Tel Rumeida in Hebron will Open to the Public (29.11.2017). https://emekshaveh.org/en/?p=1285

Emek Shaveh 2019. High Court Rules to Conceal the Identities of Archaeologists (20.5.2019). https://emekshaveh.org/en/?p=1505

Emek Shaveh 2020a. For the First Time in 35 Years: Expropriation Orders for Antiquity Sites in the West Bank (9.9.2020). https://emekshaveh.org/en/?p=1696

Emek Shaveh 2020b. Civil Administration Approves Construction Plan for Lift at Tomb of the Patriarchs (1.10.2020). https://emekshaveh.org/en/lift-at-tomb-of-the-patriarchs-approved/

Emek Shaveh 2020c. Petition by Emek Shaveh and Palestinians against Plan to Build Lift at Tomb of the Patriarchs Rejected (30.11.2020). https://emekshaveh.org/en/tomb-of-the-patriarch-loss/

Emek Shaveh 2021. Response to the Destruction of Antiquities at the Iron Age Site of Mount Ebal/el-Burnat (15.2.2021). https://emekshaveh.org/en/mount-ebal-el-burnat/

Emek Shaveh 2022a. Knesset Committee Recommends Expanding Israel Antiquities Authority Oversight into Area C of the West Bank (22.1.2022). https://emekshaveh.org/en/?p=1851

Emek Shaveh 2022b. Mount Ebal 'Curse Tablet' Revealed Last Week Was Probably Procured Illegally from Area B of West Bank (31.3.2022). https://emekshaveh.org/en/mount-ebal-curse-tablet/

Emek Shaveh 2023a. Israel's 37th Government's Foreseen Policies for Heritage Sites in East Jerusalem and the West Bank (10.2.2023). https://emekshaveh.org/en/?p=1920

Emek Shaveh 2023b. Israeli Policy Makers Demand Increased Military Surveillance and Archaeological Oversight over Mt Ebal/Tel Burnat and Sebastia (5.10.2023). https://emekshaveh.org/en/demand-for-military-surveillance/

Emek Shaveh 2025a. Knesset Deliberations on Annexationist Archaeology Bill; Conference on Archaeology in Judea and Samaria Opens in Jerusalem (10.2.2025). https://emekshaveh.org/en/annexation-and-conference/

Emek Shaveh 2025b. Unprecedented Number of Archaeological Site Declarations Distributed in Northern West Bank (8.9.2025). https://emekshaveh.org/en/sites-declarations-and-more/

Emek Shaveh 2025c. Government Approves Additional 40 Million NIS for Ancient Sites in the West Bank (29.10.2025). https://emekshaveh.org/en/additional-40-million/

Emek Shaveh 2026a. Urgent Alert: Israeli Cabinet Decisions (9.2.2026). https://emekshaveh.org/en/israeli-cabinet-decisions/

Emek Shaveh 2026b. ALERT: New Civilian Authority to Govern Antiquities in the West Bank (11.5.2026). https://emekshaveh.org/en/new-heritage-autority/

Emek Shaveh 2026c. Update: Advancement of Heritage Authority Bill Halted (3.6.2026). https://emekshaveh.org/en/?p=2149

Emek Shaveh 2026d. Expropriations, Budget Allocations and PR Campaigns Mirror Fast Advance of Heritage Annexation Bill (4.6.2026). https://emekshaveh.org/en/expropriations-budget/

Emek Shaveh 2026e. Sebastia: Updated Position Paper on the Threat of Expropriation, Appropriation and Annexation (1.7.2026). https://emekshaveh.org/en/sebastia-annexation/

Emek Shaveh 2026f. Sebastia Inscribed as a World Heritage Site in Palestine (24.7.2026). https://emekshaveh.org/en/sebastia-inscribed/

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

Greenberg R. and Keinan A. 2009. Israeli Archaeological Activity in the West Bank 1967–2007: A Sourcebook. Jerusalem. https://emekshaveh.org/he/wp-content/uploads/2013/09/WBADB_sourcebook.pdf

ICJ (International Court of Justice) 2013. Request for Interpretation of the Judgment of 15 June 1962 in the Case concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand). Judgment (11.11.2013). The Hague.

ICJ (International Court of Justice) 2024. Legal Consequences arising from the Policies and Practices of Israel in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem. Advisory Opinion (19.7.2024). The Hague. https://www.icj-cij.org/case/186

Interim Agreement 1995. Israeli–Palestinian Interim Agreement on the West Bank and the Gaza Strip, Annex III: Protocol Concerning Civil Affairs, Appendix 1, Article 2: Archaeology. Washington D.C. (28.9.1995).

Jerusalem Post 2023. 10,000 March to Joshua's Altar to Protect West Bank Archaeological Sites (3.10.2023). https://www.jpost.com/israel-news/article-761403

Magid P. 2026. Israeli Settlers Divert Palestinian Water to Fill West Bank Pool. Reuters / Al-Monitor (14.8.2026). https://www.al-monitor.com/originals/2026/08/israeli-settlers-divert-palestinian-water-fill-west-bank-pool

Middle East Eye 2024. Israel Approves Flashpoint West Bank Settlements in De Facto Annexation (28.6.2024). https://www.middleeasteye.net/news/israel-approves-flashpoint-west-bank-settlements-de-facto-annexation

Peace Now 2025a. A New Settlement Established in H1 in Hebron (17.8.2025). https://peacenow.org.il/en?p=44484

Peace Now 2025b. Expropriation at the Tomb of the Patriarchs (16.9.2025). https://peacenow.org.il/en?p=44752

Peace Now 2026. Israel Revokes Palestinian Planning Authority in Central Hebron (16.6.2026). https://peacenow.org.il/en?p=57985

PEF (Palestine Exploration Fund) 2025. Statement Regarding Illegal Archaeological Activity. London. https://www.pef.org.uk/wp-content/uploads/2025/11/Statement-regarding-Illegal-Archaeolgical-Activity-2025.pdf

Sela-Eitam M. 2026. Multi-million Herod's Pools Renovation Project Begins. Jerusalem Post (6.10.2026). https://www.jpost.com/archaeology/article-910554

Stripling S., Galil G., Kumpova I., Valach J., van der Veen P. and Vavrik D. 2023. "You Are Cursed by the God YHW": An Early Hebrew Inscription from Mt. Ebal. Heritage Science 11: 105. https://doi.org/10.1186/S40494-023-00920-9

Tercatin R. 2025. Major Archaeological Conference Canceled after Interference by Far-Right Minister. Times of Israel (3.4.2025). https://www.timesofisrael.com/major-archaeological-conference-canceled-after-interference-by-far-right-minister/

Tercatin R. 2026. West Bank Archaeology Conference Unearths Controversy as Politics Takes Center Stage. Times of Israel (18.6.2026). https://www.timesofisrael.com/west-bank-archaeology-conference-unearths-controversy-as-politics-takes-center-stage/

UN Human Rights Council 2025. Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, and Israel (A/HRC/59/26, 6.5.2025). Geneva.

UNESCO 1956. Recommendation on International Principles Applicable to Archaeological Excavations. New Delhi (5.12.1956).

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.

UNESCO 1972. **Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage**. **Paris** (16.11.1972).

UNESCO 1999. **Second Protocol to the Hague Convention of** 1954 **for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict**. **The Hague** (26.3.1999).

Ziv O. 2023. **After Backlash**, **Conference Drops Israeli Archeologist for Settlement University Ties**. +972 **Magazine** (28.5.2023). **https**://**www**.972**mag**.**com**/**archeology-ariel-university-settlement-antiquities**/

עמק שווה נתמך על ידי ארגונים, מדינות ותורמים פרטיים הפועלים לחיזוק הדמוקרטיה וזכויות האדם. עיקר המימון מקורו במדינות זרות.